PETAR SKOK

POSTANAK HRVATSKOG ZADRA

KAKO JE NASTALA OVA STUDIJA

Pokojni francuski historik starih Gala Camille Jullian, autor velike *Histoire de la Gaule*, Paris, Hachette, 8 sv., napisao je jednom i rekao meni lično 1923., da danas historičari, etnografi i lingvisti moraju znati čitati specijalne karte svaki sa svoga gledišta upravo kao geografi i geolozi. Dok ovi čitaju iz njih konfiguraciju zemljišta, obazirući se na njihovu nomenklaturu samo toliko, koliko olakšava terensku ubikaciju, dotle je onima analiza nomeklature glavni problem. Oni nastoje, da iz različitih vrsta toponima, hidronima, oronima i horonima dobiju podatke o problematici, koja njih interesira, o pitanju postanka naselja i etnografskog sastava pučanstva, koje je stvorilo tu nomenklaturu.

To je bila i moja zadaća, kad sam u srpnju i kolovozu 1913. putovao zadarskim krajem, da bih dobio podatke o historijskoj toponomastici na osnovu specijalnih karata austrougarskog generalštaba 29/XII i 29/XIII. To sam putovanje učinio potporom Balkanske komisije bečke Akademije. Što sam tada postigao u navedenom pravcu i kako sam radio, to sam objavio u *Vorläufiger Bericht über eine toponomastische Studienreise in Norddalmatien* (Anzeiger phil.-hist. Classe Ak. Wien, 18. II. 1914., sv. VI.). Putovanje po Ravnim Kotarima, zemljom, koja se zvala u pl. Hrvati, i po Zadarskom arhipelagu olakšao sam sebi time, – tako sam barem mislio, – što sam nekoliko mjeseci prije putovanja upravio učiteljima, župnicima i drugima, koji se zanimaju za povijest svoga boravišta, cirkular ovog sadržaja:

Banja Luka, datum poštanskoga žiga 1913.

P. n. gospodine!

Potpisani sprema oveću studiju o dalmatinskim imenima mjestâ. Resultati su takove studije važni ne samo za povjesničara nego još više i za jezičara (linguista). Od važnosti je za nauku svako geografsko ime, pa i ime najneznatnijeg klanca ili potoka.

U nadi, da bi i Vi bili voljni pridonijeti koji prilog poznavanju ove naše hrvatske zemlje, umoljavam Vas, da biste mi izvoljeli što skorije saopćiti što potpuniji popis imena Vašega kraja, u kojem stanujete. Kod popisa izvolite se držati ovoga reda:

I. Imena, što se odnose na ljudska naselja, kao imena selâ, zaselaka, kuća na osami, mlinova, kod povećih mjestâ imena ulicâ (starih i novih, ako Vam je poznato), gradskih dijelova, crkvî, samostanâ i starih ruševina.

II. Imena, što se odnose na obrađivanu zemlju, kao imena oranica (njivâ), livadâ, pašnjaka, vrtovâ, vinogradâ, groblja, raznih cesta i putova, raspuća (= raskršća) i mostova.

III. Imena, što se odnose na površinu zemlje, kao imena polja (ravnica), brežuljaka, bregova i njihovih vrhunaca, planina (gora), prevala (= prijelaza preko planina), klanaca, uvala, dolina, pećina (= liticâ, stijena), špiljâ, ponora, šumâ, rtova na morskoj obali, dijelova morskih obala, otoka i poluotoka.

IV. Imena, što se odnose na vode, kao imena vrelâ, potoka (po mogućnosti, gdje izviru i gdje utječu), pritoka, rijeka, morskih zaliva, jezera, barâ (močvara), ponornica, slapova, brzica, bukova.

Da uzmognete što potpunije iscrpiti predmet, najbolje je, da uzmete prema svome raspoloživom vremenu omanji predjel, – recimo jednu župu cijelu ili polovinu, ili jednu općinu cijelu ili polovinu. Ako jedno mjesto ima više imena (n. pr. hrv. i tal.), izvolite to također zabilježiti.

Kod popisa izvolite mi naznačiti, da li ste ga učinili po vlastitom znanju ili po kazivanju osoba iz dotičnoga kraja.

Rukopis neka bude po mogućnosti što razgovjetnije napisan, jer bi inače kod proučavanja mogle nastati nemile pogreške.

Imena ću vrijednih pomagača spomenuti u predgovoru svome djelu, što će izaći potporom bečke akademije.

Zahvaljujući Vam na obavijesti, bilježim se

sa štovanjem

Prof. dr. Petar Skok,
Banja Luka (Bosna)

Taj cirkular bio je samo donekle okrunjen uspjehom. Mnogi su mi doista poslali prilično iscrpan popis imena čestica, uzvisina, zaliva i t. d., koja sam želio znati prije putovanja, kako bih bio na njih unaprijed upozoren, da ih kasnije dopunim. Najviše uspjeha imao sam u samom Zadru kod pokojnog don Luke Jelića, koji je posjedovao arhivske ispise iz tadašnjeg Arhiva Namjesništva, pa je i sam kušao, da identificira historijske toponime sa današnjima.[1] Našao sam i domaćeg našeg malog čovjeka imenom Mate Sóša, koji me je iznenadio bogatstvom poznavanja naziva domaćih lokaliteta. On je poznavao ne samo lokalitete oko Zadra, kao kod Arbanasa, Bokanjca, Petrčana, Crnoga i Sukošana, nego i lokalitete sa Zadarskog arhipelaga, kao Banja, Ždrelca, Iža Velog i Malog, Ugljana, Sutomišćice, Lukorana, Kala, Rivnja, Prekoga, Pašmana, Kukljice, Dobrepoljane, Sõlinā, Dragova, Vele i Male Rave.

Što sam 1913. utvrdio i kasnije dopunio za zadarski kraj, to objavljujem sada u ovoj studiji posvećenoj postanku hrvatskoga Zadra, analognoj mojim ranijim studijama o postanku Dubrovnika[2] i Splita.[3] Ova je studija u neku ruku pendant mome Slavenstvu i romanstvu na jadranskim otocima. Ona nije i ne može biti definitivan rad iz naše historijske toponomastike sve dotle, dok se ne sakupe svi historijski toponimi i ne ispitaju njihove grafije i odnosi sa današnjim izgovorom. Nadam se ipak, da će i ovakva, kakva jest, moći poslužiti kao putokaz za dalja istraživanja.

OSNOVNA PROBLEMATIKA

Da bi se na osnovu toponomastike dobila jasna slika o etnografskom razvitku Zadra i njegova zaleđa u ranom Srednjem vijeku, treba metodički proučavati toponomastičku građu dvaju sektora: 1. s obzirom na sam Zadar kao jedinicu u obalskom sistemu od Nina do Biograda, i 2. obzirom na kopneno zaleđe od Nina do Biograda. Razlikovanje ta dva sektora uvjetovano je činjenicom, što su se u pomenutom zaleđu obrazovale starohrvatske župe: Nin, Luka, Sidraga, Zatinsko i zacijelo Porfirogenitova Nina, koje su imale svoja župska središta u Ninu, Polači, Biogradu na moru, u Sidrazi i negdje iza brda Tinja.

Razlikovanje ta dva sektora objasnit će činjenicu, da postoji neka mala razlika u toponomastici s obzirom na obalske toponime i s obzirom na one, koji se nalaze na teritoriju pomenutih župa. Na obalskom potezu od Nina do Biograda naći ćemo naime više predrimskih, rimskih i ranokršćanskih tragova u toponomastici kao relikte, dok ćemo na teritoriji pomenutih starohrvatskih župa naći manje takvih tragova kao toponomastičke relikte iz starine. Hrvatski toponomastički sistem proveden je u cijelosti na samoj teritoriji starohrvatskih župa, jače i mnogo potpunije nego li na obali, premda se mora kazati, da je taj sistem i na obalskom sektoru dobro proveden. To je uglavnom isti rezultat, do kojega sam došao i u studiji o Slavenstvu i romanstvu na jadranskim otocima.

Prema ova dva sektora ugledat ćemo cjelokupnu toponomastiku Zadra i njegove okolice, koliko je potvrđena u Srednjem vijeku.

PREDRIMSKA TOPONIMIJA NA OBALSKOM POTEZU NIN–BIOGRAD

Na ovom sektoru ima 6 predrimskih toponima: Ptolomejeva Αἰώνα-Plinijeva Aenona, Duculum, Pultago, Jader, Melta i Tochinia. Od tih je Aenona[4] podalje van Zadra. Potvrde za Duculum, Pultago i Melta potječu iz Srednjeg vijeka. Ta se mjesta drže Zadra. Pisanje Tochinia potječe također iz Srednjeg vijeka. To se mjesto drži Biograda. Samo naziv Melta opetuje se još na dvije točke na Mediteranu, kao ime otoka Mljet i Malta. Za tri predrimska toponima posjedujemo danas hrvatski izgovor: Nîn, gen. Nína za Aenona, Díklo za Duculum, i Zädar, g. Zadra za Jader, dok za Pultago, koji je zabilježen na austrougarskoj generalštapskoj karti kao ime zaliva Pidvago, nisam mogao nikako saznati, kako ga danas naš narod izgovara. Ni don Luka Jelić nije to znao. Toponim Melta nije preživio 12. vijek. Aenona je zacijelo već u ranom Srednjem vijeku izgubila početni diftong *Ae-*, valjda zbog toga, što je bio zamijenjen s prijedlogom e(x). Početni vokal nisu očuvali ni dalmatinski Romani, koji su govorili Nona već od Porfirogenetovih vremena,

kao ni Hrvati, koji govore oduvijek samo Nin. Napuštanje dočetnoga *-a* u hrvatskom izgovoru obična je pojava kao i kod drugih predrimskih toponima na -ona: Scardona > Skradin, Salonae > Solin, Glemona > Humin (kod rezijanskih Slovenaca). Općenito se misli, da je toponomastički dočetak -ona karakteristika ilirskoga jezika. Dočetno je *-a* zacijelo rimski dodatak, kao u Jadera za starije Jader. Ili je možda refleks ilirskoga padeža ili grčkoga akuzativa, kao kod Novogrka Lefsina za starogrčko Eleusis. Taj dočetak nije naime ograničen samo na Jadran. Nalazi se i u zapadnom Mediteranu i dalje, kamo su dopirali grčki trgovci iz Marseille, kao u Narbonne za rimsko Narbo Martius, Lisboa za rimsko Olisipo (Portugal). U hrvatskom Nin, Skradin, Solin; slov. Humin dočetno *-a* je ispalo po zakonu kao u Roma > Rim i t. d., jer se ti izgovori osnivaju na latinskom lokativu Aenonae, Romae, upor. Arbae > tal. Arbe > hrv. Rab. U 6. i 7. vijeku naše ere i u vulgarnom latinitetu živio je latinski lokativ kod imena mjesta; upor. još i danas tal. Rimini za rimski Ariminum. U muškom rodu slijedili su ti toponimi opću imenicu grad.

Što je osnovno značenje toponima Aenona, to ne možemo znati. Ravennas ga piše disimilacijom prema tipu *n-n* > *l-n:* Elona, a Guido Ebona, što je svakako znak, da je toponim bio očuvan i u narodskom govoru, ne samo knjiški.

Osnova ain- toga toponima mogla bi se uspoređivati sa hidronimima Oineum Oeneo > Una i Oneo (sa etnikumom Onastini) kod Splita, danas Žrnovnica, zatim sa Oaeneum oppidum kod Livija 43, 19, iz čega izlazi, da se radi o raširenom ilirskom ili predindoevropskom onomastičkom korijenu, koji je služio i za naziv naselja i rijeka. Tim putem ne možemo ipak doći do pravog značenja.

Jader[5] poklapa se u dočetku sa Rider imenom glavnog mjesta ilirskoga plemena Riditae. Pridjev (ktetikum) od Jader glasi Iadestinus »zadarski«. Iz toga podatka možemo zaključiti, da je -r- nastalo iz -s-. Zbog toga se može pomišljati na vezu sa Scylaxovim ilirskim oppidumom Idassa, u kojem se dočetak -assa smatra kao znak predindoevropskog mediteranskog podrijetla.

Jader dobilo je dočetak *-a* u rimsko doba. Ilirski (liburnijski ili japodski?) Jader je u gramatičkom rodu slijedio prestiž glavnoga grada imperija Roma. Jadera je proparoksitona. Zbog toga je u govoru dalmatinskih Romana ispala penultima, pa se u našim dokumentima piše bezbroj puta Jadra. Na osnovu dalmatinsko-romanskog izgovora nastadoše hrv. Zadar i mletački oblik Zara, kao piera za lat. petra, Piero za lat. Petrus. Za krstaškog napadaja nastade također, vjerojatno na osnovu starodalmatinskog oblika, i starofrancuski Iadres sa nominativnim nastavkom *-s*, kako je pravilno u starofrancuskom jeziku, tako kod Villehardouina i Clarija Jadres en Esclavonie, gdje se hrvatski naziv kraja Hrvati, koji se govorio sve do 16. vijeka mjesto današnjeg Ravni Kotari, prevodi u Esclavonie. Provansalci pišu ga Iazara; oni

poznaju proparoksitonu u svom jeziku. Stari Hrvati identificirali su romansko-dalmatinski oblik Iadra sa svojim genitivom i napraviše odatle novi nominativ Zadьr > danas Zadar. Upada u oči jedino to, što lat. suglasnik *j-* nisu zamijenili sa *ž-* kao u raža za lat. raia, Maž za lat. ime Maius i t. d., nego sa *z-*. Mislim, da se to dogodilo zbog istog razloga, zbog kojeg car Konstantin Jadera piše Διάδωρα, što je razumljivo samo onda, ako se ima na umu, da je on početni slog *ia-* zamijenio sa novogrčkim ili bolje bizantinskim prijedlogom ya < starogrčki διά. Slogove -dera reflektirao je Konstantin sa grčkim pluralom δῶρα od δῶρον »dar«. Prema tome Konstantinova grafija Διάδωρα nije narodski izgovor, nego njegova učena etimologija, koja se, i to je značajno, pokriva sa Barakovićevim[6] tumačenjem Za + dar »donum«.

Ako je ispravno uspoređenje Ainona sa hidronimima Oeneum, Oneum, a stari hidronimi su često predindoevropskog porijekla, i ako je ispravno, da je Jader u vezi sa Idassa, a toponimi, koji se svršuju na -assa, -essus, -issa su također predindoevropskog porijekla, možemo zaključiti, da su Ainona i Jader naselja iz predindoevropskog, možda mediteranskog, perioda.

Izvan zidina sredovječnog Zadra nalaze se tri predindoevropska toponima: Dūculum, Pultago i Melta, od kojih samo Duculum živi u današnjem izgovoru Díklo s pridjevom dikljanski. Duculum izgovarao se sa dugim *-u-*, koji se reflektira u hrvatskom kao *-i-* preko *-y-;* upor. mūrus > mir, »zid«. Zbog toga je i Duculum kao i Jadera proparoksiton i penultima je u oba slučaja iščezla. Srednjovjekovni latinizatori smatrali su početno *d-* kao prijedlog, pa su ga obično izbacivali, te pišu in Uculo 999. ili prema hrvatskom izgovoru Yculus 940., 1062. Uporedi takav postupak sa početnim glasom *a* i kod slavenskih imena. Latinizatori pišu in Brauzo za Abrauiço = Obrovac kod Nina; tako isto Axa pored Daxa kod Dubrovnika. 1195. piše se Diculi, a 1205. sa ispuštanjem penultime in Dycla. Što znači to ime, to ne možemo znati. Listine ga označuju kao locus, fundus. Da je bio naselje, to saznajemo 1204., kad se pominje Sanctus Petrus de Diculo.[7]

Kod imena uvale sjeverno od Oštrog rata, kod Talijana Punta amica, koju austrougarska specijalka 29./XII. piše Pidvago, imamo istu promjenu dugoga *-u-* > *-i-* kao i u Diklo. 918. piše se naime taj toponim kao vinea de Pultago.[8] To je jedina historijska potvrda. Prema dočetku -ago, koji susrećemo i u Tilagus > Telašćica na Dugom otoku, zaključujemo, da se radi o predrimskom imenu.

Meleta, Melita sa sinkopom penultime Melta[9] pominje se 1337. kao ortus, a 1347. u nazivu samostana sv. Marije de Alta Ripa (»visoka obala«) sive Melta extra muros civitatis Jadrensis 1308. Prema Brunelliju,[10] 1407., je to zadarska kontrada, koja se kasnije zvala sv. Martin, gdje je u njegovo vrijeme bila fortica. Uspoređenje sa Melita > Mljet i Malta kaže, da se i ovdje radi o mediteranskom imenu.

Očuvali su se do danas u većem broju. To je najprije Muchla Bona[11] gdje se 1205. pominju vinogradi. U 13. i 14. vijeku mjesto latinskog dugog *u* piše se prema hrvatskom izgovoru *-i-*: Micha Bona. To je od osobite važnosti, jer iz te lingvističke činjenice saznajemo, da je u to vrijeme u Zadru prevladavao hrvatski jezik. Po tom toponimu zove se i uvala, koja se po pučkoj etimologiji zove Punta Amica, kao da je srednjovjekovno *mica* skraćenica od *amicus*. Taj toponim nema nikakve veze s latinskom riječju amicus, nego sa latinskom riječi mūtulus, odakle je rum. muche, retorom. mocli i tal. mucchio[12] »gomila«. Mutulus je bio rimski graditeljski termin za sve ono, što u građevinama strši napolje. Redukcija suglasničke grupe cl > ch vidi se i u ličnom zadarskom imenu Cicca Cicha Cicla od dem. Lucicla od Lucia.[13] I u Splitu se piše Mucha za isti toponim. Često nastaje na osnovu te redukcije krivo latiniziranje. Tako staniclum za станькъ, comerclum za lat. commercium u Dubrovniku. Grupa *cl* je potpuno očuvana u retoromanskom Mugla. Odatle slov. Milje i mlet. Muggia kod Trsta. Starodalmatinsko Mucla označuje možda granično kamenje, kojim su se opasavali vinogradi. U današnjem talijanskom nazivu Punta Amica ispušten je pridjev Bona »dobra«.

Naziv Alta ripa (1310, 1335) piše se 1302. Rupa Alta,[14] iz čega se i opet vidi, da se na osnovu hrvatske zamjene i za lat. u alta ripa identificiralo i sa lat. rūpes »hridina«. Prema tome alta ripa može značiti dvoje: »visoka obala« i »visoke hridine«. Taj se naziv nije očuvao. Danas se govori metaforički naziv visoke obale *Caballaria[15] (1315, 1343) ad Cavalaram ad sanctum Iohannem (danas Sv. Ivan u katastralnoj općini Arbanasi) ad maceria (danas njive u Arbanasima zvane Velike mocire). Tu se pominje 1273. derrus > der i vinogradi. Danas su to Kolòvare uz more, metateza od *kovolare.

Selo Bibinje, južno od Zadra, pojavljuje se 1257., 1258., 1309., 1332.–39. kao (villa) ad Bibanum.[16] To je latinska izvedenica na -anum od gentilicija Vibius. Predstavlja dakle fundus, praedium Vibianum »Vibijev posjed« iz rimskog vremena, ne iz Srednjega vijeka, jer se kasnije takva imena ne prave. I u hrvatskom izgovoru mjesto latinskog *-a-* tumači se kao prijeglas iz latinskoga lokativa Vibianī; upor. za tu pojavu u starodalmatinskom govoru hrvatski Kimp kod Krka za lat. i tal. Campi. Na latinski lokativ dodan je *-je* kao u slov. Celje, Zilli od lat. lokativa Celeae stegnuto *Celē od Celeia i Skoplje, maćedonski Skopje, od Scupi. Bibinje je prema tome poimeničeni hrvatski pridjev srednjega roda, kome se ima podrazumjeti »selo«.

Južnije od Bibinja nalazi se Sukošan. To je ranokršćanski toponim, u kojem se očuvao latinski pridjev sanctus kao sut sa pravilnim refleksom *-u-* za latinsko *-an-* pred suglasnikom. Svetac se zvao Cassianus, koji je, kako se može zaključiti iz toponomastičkih potvrda, bio mnogo štovan u jadranskoj zoni; upor. Sukojišan kod Splita i Škocijan kod Trsta.

Od interesa je opaziti, da i kod čisto hrvatskog naselja Belgrad, koje se pominje pod tim imenom već kod Konstantina Βελόγραδον 1059. in civitate Belgrado[17] 1349. i Belogrado, iz čega se vidi, da je prvi dio bio dekliniran, pruža mnoštvo romanskih toponima, od kojih potječe iz rimskoga vremena bez sumnje naziv *regalis terra in Bassano iuxta maris litora illic ubi est quaedam vetus ecclesia* u Krešimirovoj donaciji za samostan u Biogradu (1059). Taj se toponim piše 1362. sa hrvatskim izgovorom a > o salina posita ad Belgrad in loco vocato Boxana 1371. Bossiana,[18] danas Bošana, predio, gdje ima rimskih starina, kao ogranak rimskog vodovoda. Iz ovih se potvrda dade rekonstruirati klasično latinsko Bassiana (sc. aqua ili terra), izvedenica na -anus od rimskoga kognomena Bassus. Može se dopuniti i vallis.

U pogledu broja latinskih toponima daleko je natkrilila vallis Pagnana[19] 1070.–1078., 1073. (in insula sancti Iohannis). Jelić uzima bez potrebe, da se pagnana ima čitati pagana i da je to naziv za Bošanu. Pisanje gn je dobro potvrđeno na početku 11. vijeka. U Dalmaciji ne piše se u to vrijeme gn za nazalni palatal. Zbog toga se pridjev pagnana ne može tumačiti kao izvedenica na -anus od gentilicija Panius, koji nije dobro potvrđen. Ja mislim, da treba pretpostaviti *paginana od pagīnus.[20] Ta je riječ potvrđena u romanskim narječjima u značenju »seljak«. Izvedenica je na naglašeni sufiks -inus od pagus »selo«; upor. pagensis > tal. paese, fr. pays. Moguće je paginus tumačiti i drukčije, kao izvedenicu na nenaglašeni sufiks -īnus od fagus, jer se u pomenutoj Krešimirovoj donaciji pominje arbor pagana »bukva«. Rački je već dobro slutio, da bi to mogla biti izvedenica od fagus »bukva«. Zbog toga je u zagradi pripisao h : p(h)agana. U romanskim je jezicima potvrđena izvedenica na -anus od fagus u nazivu ptice faganellus »štiglić«, a u kl. lat. faginus pored fageus. Prema ovakvom tumačenju vallis *paginana bi značilo »buk(o)vik«.

U toj Vallis pagnana pominju se još tri nesumnjivo romanska toponima. To je 1070., 1071.–78. vinea ad Muraçulum,[21] deminutivna izvedenica na -aceus i -olus od murus. Znači dakle »neugledan zidić«. U toj uvali pominje se 1070.–8. još toponim Roretum[22] od klasičnog latinskog roburētum od robur »hrast«. Roretum znači »hrastik«. Pored njih pominje se i Callis »put«.

Sve te toponomastičke potvrde od važnosti su za postanje starohrvatskog kraljevskoga naselja Belgrad. Slučaj je i ovdje isti kao i u Aenonae. Na predslavenskom naselju iz rimskoga doba nastalo je hrvatsko.

HRVATSKI TOPONIMI NA ISTOM OBALSKOM SEKTORU

Svi ovi toponimi predrimskog i rimskog podrijetla romanskog i ranokršćanskog danas su samo ostatak, relikti iz starine, ono, što njemačka lingvistika zove Wortrelikte. Ne predstavljaju nikakav lingvistički

sistem. Hrvatska toponomastika preplavila ih je i na obalskom potezu jednako kao i na sektoru zadarskog zaleđa, i to ne u najnovije vrijeme, nego već od najstarijih vremena.

Kod Nina je stari toponim in Abravicio 918 = Abraviço[22a] pisan i in Brauizo 1072. = Brauço prema izgovoru dalmatinskih Romana sa *-a-* za hrvatsko *-o-*, danas Obrovac ili brdo Obrovica, zabilježeno na specijalki 29./XII.

Današnji toponimi: Zaton, selo sa lukom, uvale: Šepurina, Dražica, poimeničeni pridjev dražni, vala Viševica i t. d. jasno govore, da je obalski sistem nazivan na hrvatski način i ovdje kao i na otocima.

Od većeg je značenja to, što na ovom sektoru nalazimo i tip toponima na -janin, koji ćemo u veoma brojnim primjerima naći u zaleđu Zadra. To su etnici, nazivi pučanstva mjesto jednostavnog toponima bez tog sufiksa. U nazivu sela Petrčane (stari nom. pl. mjesto današnjeg na -i) nalazimo izvedenicu na -janin od ličnog imena Petrica, koje je u Zadru pominje u 12. vijeku: Petrizi, Petrizo i Petrizzo.[23] Petrčane[24] potvrđeno je već 1071. in Petrizani. Ovako se zvao pastinum, derrus, vinea, monasterium. Ime prema tome znači naselje velike porodice, generacionis, familiae Petriço. Iz tih potvrda crpemo saznanje o postanku starohrvatskoga sela. To su naselja velikih porodica, kao kasnije pluralska imena na -ići, što označuju zadružna naselja. Rt kod ovoga sela zove se starohrvatskim imenom Radman.

Slijede zatim položaji zvani Plati m. pl. Zatim pridjevski toponim Kožino, od hipokoristika Kože, pisano Cosse Saladini, zadarska familija. Kožino predstavlja terrae Cosse Saladini. Slijedi zatim potez Dražnice Diklu na jugu. Sukošanu na sjeveru nalazi se Zloušane naselje generationis Zlouho.

Od naročitog je interesa izvedenica na -janin, koja se piše danas Tukljačane u konfinu Krmčina na specijalki 30/XIII. U 16. vijeku bila je to posoba sa svojim sucem. U području te generacionis nalazi se Žankov dvor, Turanj, tal. Torrette. Terra Tuclizani[25] pominje se od 1249. Naziv te generacionis postaje to interesantniji, što stoji u vezi sa terra in Tochinia[26] 940.–946., 1066., 1078. Poslije 11. vijeka nestaje to ime iz dokumenata. Jelić smatra to mjesto središtem tukljačke županije. Ime Tochinia zamijenila je kasnije naša izvedenica na -ača Tukljača (sa *klj-* mjesto *knj-* iz -chinia). Tochinia je zacijelo predslavenski naziv, koji je bio doveden u vezu sa hrvatskom riječi tuk: »pinguedo«, odatle pridjev tučan, »debeo«; upor. lit. taukinas pridjev od taukai »Fett«. U srpskohrvatskoj toponomastici dolazi tuk u Bosni: Tuk-Bobija. Upor. još u Bosni Tukleke 1321. = Tukovi, Tuključani u dubičkom kotaru, u Duvnu naziv tuk »za livadu, koja nastaje na zavoju rijeke«[27] i arbanski naziv tokë »Erde, Festland«.[28] Tukljača je mali isječak iz obalskog sistema. Da se taj naziv odnosi na karakteristiku zemlje, možda na debelu zemlju, vidi se i odatle, što se čitav kraj, u kojem se nalazi Tukljača, zove danas Tustica zabilježena na specijalki 29/XIII. Pominje se već 1308. kao mons vocatus Tolstiça.[29]

Toponimi na -janin Petrčane i Tuklječane, koji su potvrđeni vrlo rano, a nalaze se na ovom sektoru, idu u red najkarakterističnijih toponima zadarskog kraja. Oni dokazuju, da je već od najstarijeg doba bio u običaju hrvatski toponomastički sistem i na obalskom sektoru kao i u zaleđu Zadra. Ta interesantna činjenica potpuno se objašnjava drugom činjenicom, da su se oko Zadra, koji je u ranom Srednjem vijeku bio središte bizantske teme Dalmacije, razvile šest starohrvatskih župa. Još je značajnije, da su se one razvile na predrimskim i rimskim naseljima. Pominje ih djelomice već car Konstantin u polovici 10. vijeka, kao na pr. ἡ Νόνα, ἡ Νίνα, ἡ Σίδραγα. Prema prvom nazivu župski grad je bio Nin. Tačna teritorija njezina ne može se utvrditi, jer samo u rijetkim slučajevima imamo podataka o toponimima, koji su pripadali određenoj župi. Može se misliti, da se je svih onih šest župa, koliko se dadu potvrditi iz Krešimirove listine iz 1070., kojom se potvrđuje Radovanova donacija posjeda Suhovare samostanu sv. Krševana u Zadru, nalazilo na teritoriji ninske biskupije.

Lingvistički je interesantno promotriti, kako se u toj listini pišu imena tih župa. Samo se jednom kaže ispravan latinski pridjev na -ensis od imena župskoga grada. To je u nazivu svjedoka *Desina nonensis iupano teste*. U svim ostalim pridjevima imamo naš hrvatski pridjev na -ьskъ raširen latinskim nenaglašenim pridjevskim sufiksom -īcus. Tako čitamo imena ostalih svjedoka: Cosma lucisco teste (ispravnije Cosma luscico), Mutimir sidrascico teste, Cerminico breberscico teste, Vilcinna (= Vučina) satinscico teste, Voinna (zacijelo grješka mjesto Volcinna = Vučina) zatinscico, Dalizo poliscico teste i Iacobizo (dem. na -ьc od kršćanskoga imena Jakob) zastobriscico teste. Prema nonensis iupanus uz navedene pridjeve na -iscicus ima se dopuniti iupano. Prema tome imamo stare pridjeve lučьskъ, sidražьskъ, breberьskъ, zatinьskъ, poljьskъ i zastobrьskъ, očite pridjevske izvedenice od župskih gradova Luka, Sidraga, Bribir, Zatinj, Poljičane, Zastrobrъ, koji ne možemo ubicirati.

Župa lučka nalazila se južno od ninske. Nju se može prilično tačno ubicirati, jer joj je prema potvrdi iz 1492., kada se čita Tomaš Šadobrić s Polače, sudac roťni (zakleti) stola lučkoga,[30] sjedište bilo u Polači kod Nadina. Taj toponim može da znači ne samo zgradu, nego i »praetorium«, kako se vidi iz Vinodolskog statuta: Ako ki pita nikoga pred dvorom na polači.[31] Ta se Luka spominje i uz druge toponime, ali ih nažalost ne možemo ubicirati. Zbog toga se ni njezina teritorija ne može tačnije ograničiti.

Uz nju postojala je Sidraška župa, koju bilježi Konstantin. Njezin se grad Sidraga spominje kasnije kao 1059. terra regalis in Sydraga, 1070.–78. territorium quod est in Sidraga,[32] tako i u sumnjivom dokumentu iz 1065. Za ubiciranje bi mogao biti od koristi podatak, što ga čitamo Iuranna (= romanski izgovor za hrvatski hipokoristik na -onja: Juronja) iuppanus de Sidraga. On je prodao suum territorium quod est

in Sidraga a puteo usque ad palatium. Ako je taj palatium identičan sa Polača, suca Tomaša Šadobrića. 1105. pominje se Sidraga in traguriensi dioecesi, t. j. u vrijeme, dok u Biogradu nije bilo biskupa, pa je ova teritorija spadala pod trogirsku biskupiju.

Toponimu ili imenu kraja Sidraga nema traga u današnjoj toponomastici. Bez sumnje je to stari hrvatski prefiksalni toponim, koji ima svoj ekvivalenat u slovenačkoj prefiksalnoj složenici sódraga[33] »Schlucht«, riječ, koja tačno odgovara latinskom terenskom terminu convallis, hohle Talniederung, hohler Talkessel, hohe Talwand, Talhang (GEORGES). To bi mogao biti kolektivni naziv za čitav dolinski kraj od nadinskog blata na jug sve do Biograda. Dalje na sjever pruža se taj kraj pod nazivom Gornja i Donja Grobnica sve do Visočana.

Razlika u prefiksu si- od Sidraga i slovenačkog so- od sodraga lako se objašnjava. Si- je čakavski refleks za starocrkv.-slav. sъ »sa« u sibrati, zi krumpiri (Vrbnik) »sa krumpirima«.

Poliscicus se može također ubicirati. To je pridjev poljski od toponima Poljičane, danas Polešnik, o kojemu će još kasnije biti govora. U pridjevskoj izvedenici ispuštena su oba sufiksa od Poljičane -ica i -janin, kako to češće biva kod pridjevskih izvedenica; upor. Topusko od *Toplьsko od Toplica, kako se Topusko ranije zvalo.[34]

Pridjev zatinscicus dade se također lako ubicirati. To je pridjev od prefiksalnih toponomastičkih izvedenica tipa Zabok, Začretje, Zaglav i t. d. od imena brda Tinj na specijalki 29/XIII, o kome će još kasnije biti riječ.

Jednakog tipa je i zastobriscicus; ali o osnovi ne možemo ni toliko reći, koliko smo rekli o zatinscicus.

Župe Lučka, Sidraška i Zatinska obrazovale su se kao i Ninska na predrimskim i rimskim naseljima na teritoriji ilirskoga plemena Naeditae, kojemu je glavni grad bio Nedinum, danas Nadin (sa -*a*- mjesto nenaglašenog romanskog -*e*- preko mekog poluglasa). O tom toponimu bit će još kasnije govora. Možda nije presmjelo pretpostaviti, da Konstantinova starohrvatska župa ἡ Νίνα odgovara nazivu *Nьdin sa ispuštenim -d-. Dosada sam mislio, da je car Konstantin od Ninske župe načinio dvije, jednom prema romanskom izgovoru, a drugi put prema hrvatskom. To je teško vjerovati, jer ga je njegov bizantinski izvjestitelj u Zadru mogao zacijelo dobro informirati. Stoga sada držim, da je vjerojatnije pomišljati na griješku ispuštanja suglasnika.

NEŠTO IZ TOPONOMASTIKE SREDNJOVJEKOVNOG ZADRA

Iz dosadašnjeg toponomastičkog istraživanja izlazi, da je bizantinski Zadar bio oaza okružena sa svih strana starohrvatskim župama.

U toj oazi u Srednjem vijeku nazivaju se dijelovi grada prema svecima: confinium sancti Viti[35] (1372, 1373), sanctus Petrus de Platea[36] (1346, 1373), sanctus Petrus Novus de Foro[37] (1293; forum = platea,

odatle dubrovačko placa zacijelo iz starodalmatinskoga), confinium soncti Francisci[38] (1380), sanctae Mariae.[39] Razlikuju se confinia i po drugim nesvetačkim nazivima, kao 1370. confinium castri veteris,[40] 1036 (domus de Malic) ad portum,[41] 1346 ad fontanam,[42] confinium S. Petri de Argata[43] (1370), confinium ecclesie S. Silvestri[44] de Batutis (1339), 1336 (hospitium positum Jadrae) ad Çudecham[45] veterem plantis copertum cum suo camino, curia, palatorio (zacijelo mjesto ballatorio, danas balatura, također iz starodalmatinskoga) et androna. Iz tog se podatka vidi, da je u Zadru postojao i židovski dio. Zatim 1286. contrada arsanati,[46] 1314. confinium Grappi sive arsane (upor. u dubrovačkom orsan, također iz starodalmatinskoga »arsenal, spremište za barke«). Značajan je naziv Grappi. To je predrimska riječ, koja u romanskom varira sa krapp- ili grepp-, značenja »kamen«, kod nas u Dalmaciji gripa, fripa, hripa. U neposrednoj blizini Zadra bit će zacijelo vinea posita ad Bonuidir[47] super terra Cose Saladini, po kojemu se zove selo Kožino. Taj toponim interpretiram *bonum videre, ostatak je zacijelo romanskoga govora u starom Zadru. Pored çardinus Cavalaita[48] 1333 i naziva ze ribare gripatores, jedini tragovi starom romanskom govoru dalmatinskog tipa u Zadru, koliko sam dosada mogao ustanoviti.

Car Konstantin poznaje u Zadru samo Ῥωμᾶνοι = Latini, koji se pominju u dokumentu 1072. kao testes Latini. Na njihovo postojanje upućuje 1296. vinea Latinorum kod Nina.[49] Međe toga vinograda okarakterisane su samo hrvatskim toponimom Nadogragenik (čitaj na čakavsku nadograjenik), vinea Drasihe Tesig (čitaj Draška Tešić), vinea Dimince (čitaj Dminko) sacerdotis dicti Parvi. Parvi se može tumačiti na dva načina. To može biti latinski genitiv od parvus »malen« ili je čakavski pridjev sa izgovorom *-ar-* mjesto sonantnoga *r* «prvi«.

Da je grad bio već od vremena Porfirogenetova dvojezičan (bilinguis), to će se vidjeti nesumnjivo iz moje studije o antroponimiji srednjovjekovnog Zadra.

Zabilježiti još treba iz 1339. locus Malpello[50] in civitate iadrensi. Toponim Malpello mogao bi biti također starodalmatinski, ako je identičan sa deminutivom manipellus[51] klasičnolatinski manipulus »rukovet«. Ne zna se, u kojem se smislu ima razumjeti ta riječ, da li u klasičnolatinskom kao »naramak sijena«, ili kao vojnički izraz »četa pješaka, jahača, kradljivaca«.

Istaknuti još treba, da se u srednjovjekovnom Zadru ulica jednako zove ruga kao u novogrčkom i albanskom: 1249. pominju se stationes (»dućani« kajk. hrv. štacuni, dalmatinski stačuni), super viam publicam in ruga magistrorum »zanatlija« inter domum Desse (hipokoristik Desa od Desislav i Desimir) Pizike et locum quendam (quondam zacijelo grieška) Macuze.[52] Upor. 1358. vallis magistrorum nepoznate ubikacije.

Extra portum Jadre 1353. pominje se confinium Sancti Matthei.[53] Takvih naziva ima i na obali kod Petrčana. 1334., 1343. terre munde et petrose ad Petriçanum in valle sancti Vigilii penes Jadram.[54]

PREDRIMSKI TOPONIMI U NEPOSREDNOM ZALEĐU ZADRA I BIOGRADA

Tri su toponima, koja su karakteristična za zadarsko zaleđe u predrimsko doba. Dva su poznata iz srednjovjekovnih potvrda, dok za treći imamo obilnih potvrda kod starih pisaca i na natpisima. Dva znamo tačno ubicirati, treći ne znamo.

U oporuci zadarskog priora Andrije 918. čitamo terre que comparavi in Cabrona.[55] To je jedina potvrda, koju pominju i Bartoli[56] i Jireček;[57] ali ne daju današnje identifikacije. Dočetak -ona dokazuje, da se radi o ilirskom toponimu istoga tipa kao Aenona, Scardona, Salona. To ne može biti današnji Kopranj, zemlje i oranice u konfinu Bibinje, iz lingvističkih razloga, kako ćemo vidjeti. Meni se čini, da bi to moglo biti Škäbrnja f. u govoru naroda (= Škabrnje n. u službenim spisima). Taj toponim je mogao nastati iz starijeg nepotvrđenog *Kabrinja, ako se uzme, da je i ovdje ilirski dočetak -ona jednako zamijenjen u hrvatskom jeziku kao i u Aenona > Nin. Poslije -*r*- i može ispasti, upor. Petrčane za starije Petričane. Pridjevski sufiks -*ja*, -*je* isti je kao u Bibinje < Vibianum. Nažalost, za dodavanje prijedloga (prefiksa) sъ u toponomastici nemam drugih primjera. Upor. ipak dodavanje prijedloga *u* u Ugljan < Gelani. Zbog toga ova identifikacija mora ostati sub iudice.

Za Nedinum potvrde su naprotiv obilne već u starom vijeku.[58] Tabula peuntingeriana piše u ablativu Nedino, Ravennas Nedinum, Ptolomej Νήδινον. Istaknuti treba, da ga Ravennas piše i sa mediteranskim sufiksom -issa Nedissa Nedisso i s ispuštenim početnim n- (zbog prijedloga in) Edino. Guidov Neclinum bit će grješka iste prirode kao Sarnacle pored Sarnade, t. j. rastavljena grafija od slova *d*. Etnikum je na natpisima i kod pisaca vrlo dobro potvrđen. Plinije ga piše na -ates Nedinates, natpisi sa istim sufiksom -itae Naeditae, sa ispuštenim sufiksom -inum kao u Flanates za Flanona > hrv Plomin ili u Riditae za Rider, ak. pl. Neditas također na natpisima, in Neditum, finis Neditі, pridjev Neditani. Hrvati su tu zacijelo zatekli romanizirano ilirsko naselje u potpunosti kao i u Jadera, jer su ga očuvali onako, kako je glasilo u vulgarnom latinitetu sa zatvorenim -*e*- u nenaglašenom slogu, pretvorivši ga u meki poluglas ь, koji je ovdje prešao u -*a*- zbog nemogućnosti početne konsonantske grupe *nd*- za razliku od Tenēnum > Tnin Knin, gdje je poluglas ispušten, jer je na početku nastala moguća konsonantska grupa. Nadin je selo i brdo u kotaru Benkovačkom. U blizini je Nadinsko blato (tal. Lago di Nadin), koje se 1059., 1087. i u 12. vijeku zvalo Blatta u pl.[59] Na specijalki 29/XIII zabilježen je tu još toponim Staro selo sa Gradinom i Zagrad, koje će biti po svoj prilici u vezi sa starim naseljem. Tu je bilo sjedište ilirskoga plemena Naeditae.

Budući da smo za Polaču utvrdili, da je išla u teritoriju župe Luka, a Nadin nije daleko od Polače, moramo Nadin zajedno sa Raštevićem staviti u istu župu.

Treći predrimski lokalitet iz istoga kraja ide u sidrašku župu. To je mons Tini 1069. u Krešimirovoj darovnici za samostan opatica u Biogradu.[60] Već 1369. zove se villa Tini. Danas je to selo jugozapadno od Nadinskoga blata a na sjeveru od Biograda. 1169., 1172., 1174., 1183., 1194., 1210. pominju se terrae de Tyno, aput Tinum, Tin cum pertinentiis, vallis Tyni, o čemu sudi iupanus de Sidraga, via que vadit de Tino. To su sve latinizacije hrvatskoga izgovora. Originalniji će biti oblik, koji se piše doduše samo jednom, 1188. apud Tenum sa *-e-* mjesto *-i-*. Račkoga konjektura, da će to biti isto što i tynъ »murus«, upor. Miklošić, *Lexicon*, 1020, otpada zbog toga, što je to praslavenska posuđenica od germanskoga tûn, galski dunum, novovisokonjem. Zaun, a takvih toponima u Južnih Slavena nema. Osnova ten- dolazi u ilirskoj toponomastici, kao u Tenēnum > Knin starije Tnin, gdje je sufiks -enus kao u grčkom -ηνός (Λαμ]ρακηνός). Uporedi još istu osnovu ten- u ilirskom etnikumu Τενεστῖνοι.[61] Pridjev tinjski dolazi u toponimu Lišane tinjske, jer su u blizini Tinja za razliku od Lišana ostrovičkih.

RIMSKI I ROMANSKI TOPONIMI ZADARSKOG I BIOGRADSKOG ZALEĐA

Ima ih isto tako malo kao i predrimskih, u svemu samo tri toponima. Jedan je od njih potvrđen 1333. çardinus positus ad Caualaita,[62] danas nepoznate ubikacije. Dočetak -aita ima donekle lingvističku vrijednost, ako sadržava dalmatinskoromanski diftong *-ai-* za dugo latinsko *-e-* kao u krčkoromanskom. Za sufiks -ētum postoji toponim, koji se piše 918. vinea de Comareto[62a] u oporuci Andrije Priora. To je izvedenica od grčkog imena drveta κόμαρος[63] »arbutus unedo«, koje Jelić identificira sa Komarče. Ta ista imenica dolazi i sa sufiksom -janin 1334. villanus de Comorane (stari nom. pl.), 1367. Mirossius villanus in Comoranna.[64]

Kao comarētum, koje je latinska izvedenica jednaka našim borik, hrastik, jasan je i toponim Capruli.[65] Zemlje u tom mjestu pripadale su Zadranima, a od njih ih je kupila Cicca = Lucilla c. 1076., 1077.–78. u vrijeme biskupa Stjepana i priora Draga. Današnji je ekvivalenat Kopranj ili Kopralj u konfinu Bibinja kod Babina Duba. U tom je toponimu latinsko nenaglašeno *-u-* zamijenjeno sa poluglasom ъ > *a*. To *-a-* provedeno je i u deklinaciji, da se izbjegne konsonantska grupa od tri elementa. U pogledu značenja Capruli je identično sa Caorle na mletačkoj teritoriji. Oboje je fem. pl. To je latinski deminutiv caprula, kojemu odgovara istoznačni hrvatski toponim Kozica, potvrđen već u 11. vijeku curtis Cosyça in Chrastani (policorion). Kopralj se piše 1105. locus Caproli, od 14. vijeka dalje sa *-a-* mjesto *-u-*, 1358. locatio posita ad Coprayl in loco vocato Spileniça, 1345. Dragoslav villanus sancti Nicolai ad Copralg, 1371. villanus ser Mafei de Matafaris in Copragia

(sa čakavskim *-j-* mjesto *-l-*), 1372. possessiones ad Copral, tako i u 16. vijeku 1519., 1536. villa Copragl, kojemu su granice villa Krševanje selo = villa sancti Chrysogoni i Stomorino selo sa juga, sa istoka Zemunik, a sa sjevera sela Crno, Gaženica u konfinu Arbanasa, de quirina Jasenica. Danas se govori općenito Kopralj ili Kopranj, zemlje i oranice, na specijalki 29/XII Kopranj. Jireček i Bartoli nemaju ove identifikacije za Capruli, a ipak je izvjesna. Dočetak *-i* reflektira kl.-lat. *-as*, upor. tal. le ali.

Južnije od Kopranja u zaleđu Biograda nalazi se latinski toponim pisan 1087., 1187. maceria que Cauca[66] dicitur. To je očita metafora od latinskoga caucus dem. caucellus čaša > ograda od suhoga zida lat. maceria očuvana i danas u ovim krajevima kao mocira, koja zaštićuje obrađeno zemljište kao čaša. 1475. piše se Cafca, što znači, da se diftong *-au-* izgovarao kao *-av-*, odatle s metatezom danas Kakma preko starijeg *Kakva. To je bio rogovski posjed, koji se piše 1149. aqua Kikme, možda griješkom *i* mjesto *-a-*; ili je *i* prijeglas kao u Kimp kod Krka za tal. campī.

Kao romanski toponim izgleda još Vitula[67] curtis 1042., ako stoji mjesto kl.-lat. vetula »stara«. Pominje se uz Batina ves, Nova sela; ali se nijedno od ta tri toponima ne može ubicirati.

Od ranokršćanskih toponima u zaleđu Zadra, koja su inače toliko karakteristična za čitavu Dalmaciju na obalskom sektoru, našao sam samo jedan. Taj se piše 1324. Sutmartin dol in Jaderensi districtu, koji sadržava u prvom dijelu pridjev na -j sutmartinj. Nalazi se negdje kod Rogova ili Nadina. 1242. piše se bez sut Martindam sa pogrešnom grafijom dam mjesto dol.[68]

GLAVNE KARAKTERISTIKE HRVATSKOGA TOPONOMASTIČKOG SISTEMA ZADARSKOG I BIOGRADSKOG ZALEĐA

1. *Sufiks -janin*

Dok su predrimski, rimski, romanski i ranokršćanski toponimi na oba sektora, na obalama i u zaleđu, samo izolirani relikti iz starine, dotle je na obim sektorima zavladao hrvatski toponomastički sistem; t. j. za svako naselje, dio naselja, za obradive i neobradive zemlje, za geografske pojmove postoji samo hrvatski naziv, koji pokazuje hrvatsku morfologiju (osnovu i sufikse). Taj sistem ima svoje karakteristike, koje ćemo prikazati na osnovu onih toponima, za koje postoji sredovječni naziv, i to već od doba hrvatske narodne dinastije. To činim zbog toga, da bi dokazao ne samo starost hrvatskog toponomastičkog sistema u ovim krajevima, nego i zbog toga, da pokažem historijski razvitak svakog pojedinog toponima, jer to omogućuje etimologiju.

Najjasnije će se uočiti taj sistem, ako se promotre oni morfološki elementi, koji su u ovom kraju karakteristični. Ovamo idu naročito tri sufiksa -janin, -šćina i -ьc > ac. Od njih je naročito dovoljno zastupan sufiks -janin. Taj označuje pripadnike određenog plemena, velike porodice, generationis. Najstarija je potvrda za to iz 1219., kada se određuju međe posjeda knezova posedarskih. Tada se pominje meta Casich.[69] 1492. stoji za to izraz familia Casichi, ali u hrvatskom stoji ovako: našu plemenšćinu i naše bratje Kašićan (gen. pl.) drži Milota, ljudi Kašićane zgora pisani, plemenitim ljudem više pisanim Kašićam. Iz toga izlazi da se generatio Kašići zvala i Kašićani. To je etnikum i taj može stajati mjesto primitivuma u sg. i pl. Kašić = Kašići. Danas se mjesto zove samo Kašić u sg. kod Smilčića. Vrlo često se događa, da se generatio, koja se nastanila ili koja je posjedovala neko mjesto zvano Hrast i t. d., zove etnikumom na -janin. U ovim krajevima ima barem 30 toponomastičkih primjera, koji su izvedeni pomoću -janin u pl. Ti su toponimi od važnosti za saznanje o tome, kako su nastajala naselja u ovim krajevima.

U Polikorionu[70] se zove 1070.–1078. mjesto Jagodana = Jagothne = (presbyter de) Jagadeua (griješka mjesto Jagodena), danas Jagodnje južno od Polače. To je pridjevski toponim od Jagoda. To isto mjesto zove se u istom dokumentu i etnikumom Jaggodnani. Prema tome je mjesto nastalo iz familijskog naselja na čestici, koja se zvala pridjevskim toponimom.

Ako se je generatio (velika familija) naselila na blatnom terenu, za koji je u dalmatinskoj toponomastici vrlo raširen toponim Blato, zvala se velika porodica i po njoj mjesto Blaćane 1322 (pisano Blachiane), posjed knezova posedarskih, danas u Islamu grčkom vinogradi i polje.[71]

Ako se velika porodica naselila na terenu, koji je postao slobodan krčenjem hrastove šume, mjesto i velika porodica zove se Hraštani:[72] 1059. curtis in Chrastani u Krešimirovoj darovnici za biogradski samostan. Tako i 1070.–78. Ta se velika porodica ili generatio spominje de Curte filiorum Dobraçao in Chrastani, u papinskoj listini pisanoj 1183.–1188. Choruscani 1322. villa Hrasghane, 1340. Crescane, (upor. resti za rasti) 1358. Chrascagne, 1388. de Chrasciani. U kronici fra Šimuna Glavića (1520, 1549) čita se: i ubiše Turci (1499) dum Ivanka na Hrašćah (stari čak. lokativ pl.). To je današnje seoce Raštane, na specijalki 29/XIII između Gorice i Tinja. Čitav taj kraj zvao se tada Hrvati, danas Ravni kotari.

Pod Tinjem se nalaze Bubnjani,[73] koji se spominju 1081., 1183. Bubniani. Tu je mlin (molendinum), Bubinanne, de Bubiano, Bubniani, 1340. Bubgnane. Naselje je pripadalo rogovskoj opatiji. To je izvedenica od toponima i hidronima Bubanj ili Buban. Upor. lokalitet Bubanj na specijalki 29/XIII južno od Poljica kod Milašiće–Jaruge. Toponim je nastao po zvuku, što ga čini potok, kad nabuja.

Ako se generatio naselila na terenu, na kojem je bila joha karakteristično drvo, zove se Jošani. Kod Rogova to mjesto piše se 1059., 1070.–80., 1065.–95., terra in Elçani. U 14. vijeku villa de Gelsane (čitaj oboje Jelšane od jelha).[74]

Kod Rogova nalaze se Kamenjani, generatio na terenu, gdje je kamen karakterističan: 1070.–1078. vicus villa praedium Kamennani, Chameniane, tako i u 14. vijeku. Prema Jeliću je to Kamenjane kod Škabrnja u sjevernoj Sidrazi. Sanctus Georgius de Caminani.[75] Druge su terrae ad Camegnane prope Bachizam (danas Baščica kod Nina).[76]

Pod Tinjem je terra Mocrani pomenuta 1164.[77]

Kod Tinja je i vicus Lesani 1085.–95. pisan 1183. u papinskoj listini s prijedlogom *a* < lat. ad Alesani. To je zacijelo izvedenica od lěsъ »šuma«, danas Lišane.[78]

Ako je naselje bilo pod brdom, velika se porodica zove Podbrđani.[79] Pisano 1336., 1337. terra de Podbergiane (-gi- čitaj na čakavsku j).

Ovamo ide i 1285. possessio Starosan in Croatia,[80] koja se nalazi in comitatu de Luca, 1343. terrae de Starassane. Kralj Ladislav poklanja zadarskom samostanu sv. Marije de Alta Ripa terrae de Starosan, koje su omeđene sa Rocsane nepoznate ubikacije, villa Bristena (pridjev od brěstъ) filiorum de Cassichi (Kašići), Semelnik (Zemunik), Polletchis (valjda Poljičane danas Polešnik), Subichi (Šubići) i Radobucha nepoznate ubikacije. Po svoj prilici je to naselje velike porodice, generatio, na mjesto, koje se zvalo Straža. Današnji oblik Stražani ne nalazi se nigdje u ovom kraju.

U Krešimirovoj darovnici za samostan opatica u Biogradu pominje se 1069. Smurduçani[81] incipiente a termino vallis (možda je to Vallis Pagnana) usque ad predictum montem Tinum. Prema Jeliću su to Smrčani u Bubnjanima. To je zacijelo izvedenica na -ьc + -janin od st. + cr. + sl. smrъdъ »plebeius«.

Neposredno kod Zadra ima naselje Poljica n. pl. od polje. Naselje velike familije na ovako nazvanom terenu zove se Poljičane, koje se piše 1300. Polisane u starom nom. pl., 1331. villa de Polisane, ovako 1340., 1368. Latinizirano je 1290. prema latinskom sufiksu -anum possessiones de Polissano, Polisano.[82] Današnji je naziv Polešnik. Toponim je promijenio sufiks, t. j. od pridjeva poljični stvorio se na -ik Poljičnik, odatle iskrivljeno Polešnik.

Druga dva slična toponima dobila su pridjevski sufiks u neutrumu -je, koji smo vidjeli u Bibinje i Škabrnje. Tako 1076. terra in Mirane territorium Mirane, u 15. vijeku Myrane. Ovdje je crkva sancti Michaelis in Mirani, gdje je starohrvatski nastavak -ane latiniziran u -ani, isto tako 1183., 1188. Merani. U Klimentovićevoj i Glavićevoj kronici 1512.: Turci ubiše dom Vida na Mirah, stari lokativ pl. od Mirane.[82a] Danas je Miranje pridjev na -je, jer mu se ima podrazumjeti selo. Nalazi se u župi Luka 1498. Mirane* je izvedenica na -janin od mir < lat. murus »zid«; upor. u Krešimirovoj donaciji 1059. terra que ad muros dicitur

(negdje kod Rogova). Jednako je obrazovano i naselje velike porodice Cerani, koje je nastalo oko cera ili u šumi cerovoj, danas Ceranje južno od Miranja.

Ako se generatio naselila na mjestu zvanom Vrhpolje, upor. u Slavoniji Vrpolje, njihova villa nosi naziv Verpoliane[83] in comitatu Lucka. Na sjeveru mu je međa Raštević.

Najčudnovatije grafije pruža villa Kokiana[84] 1361. villa Kokiane. Te su kasne grafije još kako tako razumljive, ali se ranije piše 1085.–95. u imenu svjedoka u lat. pridjevu na -īnus Bosithecha de Coquichino vico. Kasnije čitamo istu grafiju iznakaženo Coquyckiani, Quoquikina, Coquicina, praedium de Coquikianae, Cochichna, Kocligiane (praedium de), kojemu je međa Gelsane (Jošane). Iz tih se grafija vidi, koliko je teškoća imao srednjovjekovni latinizator, da hrvatski toponim pretvori u latinski. Naši su historici ove kuriozne grafije pretvarali u moderno Kokićani. Takav toponim nigdje ne dolazi. Grafije iz 14. vijeka približuju se mogućem hrvatskom izgovoru Kukljani, od Kukalj. Takav naziv kraja dolazi i danas u zadarskom zaleđu.

U blizini praediuma Kukljane nalazi se terrenum Dupçane,[85] zacijelo izvedenica na -janin od dem. dubac od dub. Pominje se kao međa još i vallis que mediat inter villam Kokiane et Butina. Butina[86] dolazi kao pridjev u imenu suca stola kninskoga 1435. Nicolaus Mardesyth de Bwthyna vas (čitaj Butina vas). Do danas se održalo to ime u imenu velikog potoka Butišnica, Kninu na sjeveru. Ime je potoka nastalo od butinski + -ica. Upor. Trebinščica danas Trebišnjica, Slunjščica od Slunj, danas Slušnica. Upor. 1442. Batina ves,[87] curtis, koju je darovao ban Stjepan samostanu sv. Krševana.

Ako se generatio nastanila na terenu, koje se zvalo Visoko (upor. Visoko u Bosni), villa i generatio zovu se Visočane, koje se piše 1318. villa Visochane, 1373. possessio in Visoçano.[88]

Tako se imaju tumačiti i toponimi, kojima je nepoznat današnji ekvivalenat villa Merglana[89] 1343, terra de Suisgian[90] 1199. 1240. (negdje kod Gorice kraj Biograda), villa Verçan(e)[91] 1256. Zatim in Sicirani 918., 1070. Sekerani, Sechirani, 1195. Secherani,[92] koje se poslije 1242. ne pominje više. Te toponime ne umijemo ni pravo pročitati, a kamoli identificirati ih sa današnjim nazivom, tačno ubicirati i protumačiti im osnovu, kao na pr. Suisgian.

Od naročitog je interesa toponim, koji se čita 1472. (u Mikule) na Varikašah,[93] stari lok. pl. od Varikašane. Danas se zove Vrkešane, zemlje i oranice u Bokanjcu. To je bio zacijelo nekada posjed zadarske porodice Varikaša.[94] Sličan toponim našli smo i na obalskom sektoru Petrčane. Upor. kod Tkona na Pašmanu in campo Varic(a)çagni polle 1373., što se ima čitati Varikašanje polje, stari pridjev (ovdje u lok. sing.) varikašanji od varikašanin »kmet porodice Varikaša«.

Još valja spomenuti *Zminjane u nazivu Ratko Budomigh de Zminyan.[95] To je zacijelo jedan od stanovnika Zmine, koji lokalitet ne znamo pravo ubicirati.

Našli smo na obalskom sektoru kao i na sektoru zaleđa Zadra i Biograda oko 30 toponomastičkih tipova obrazovanih pomoću sufiksa -janin, koji označuju naselja starih hrvatskih generationum i koji jasno kažu, kako su se obrazovale villae »sela« na onoj teritoriji, koja se zvala u pluralu Hrvati (upor. Čechny »Češka«), a starofrancuski Esclavonie.

2. *Sufiks -ьc > -ac u zadarskom i biogradskom zaleđu*

Kao korolar toponimima na -janin pominjemo nekoliko toponima obrazovanih pomoću sufiksa -ьc > -ac iz ovoga kraja, jer su značajni zbog starih potvrda. To su Bokanjac u neposrednom zaleđu Zadra, pl. tantum Mahurci i Tršci.

Na specijalki 29/XII Bokanjac je zabilježen kao ime uzvisine, kao selo i kao naziv močvare (palus) Bokanjačko blato, koje se u 13. vijeku zove u pluralu bez pridjeva Blatta iuxta sanctum Tomam.[96] U 14. vijeku je tu puteus de Bochani, ad puteum Bocanum. 1348. piše se possessiones in villa Bochan Studenez, što se ima čitati Bokanj (stari pridjev za današnji Bokanov). Već 1363. ispušta se opća riječ studenac i stari se pridjev poimenučuje na -ьc (Bogdanus condam Radovani de) Bocagnaç.[97] Ime Bokan dobro je potvrđeno i kao prezime i kao toponim. Stari pridjev u ženskom rodu Bokanja je također toponim.[98]

Dok u ovom slučaju sufiks -ьc služi za poimeničenje, u pluralu isti sufiks označuje stanovnike, služi za tvorenje etnika. Taj toponomastički tip predstavlja villa Machurçi 1280. (pisano krivo Machniçi). 1330. stavlja se u župu Luka. U Klimentovićevoj i Glavićevoj kronici 1512. čitamo Turci pridoše v Hrvate i ubiše dum Martina na Mahurcih. Tu je terra Na berda. U 15. vijeku piše se različito: possessio Meyare in de Luca, Meiorce, Majorce.[99] Upor. Brajko z Maholac 1488.[100] Različite grafije iz 15. vijeka omogućuju nam ustanoviti etimologiju. Meyare predstavlja izvedenicu od měchъ, upor. mjehar »utrarius«. Potvrda Mejorce kaže, da je i Mahurci izvedenica od měchurъ sa refleksom a za jat (ѣ). Upor. još na specijalnoj karti 29/XII zabilježen studenac zvan Mavorac kod Dračevca, južno od Poljica.

Sličnu izvedenicu predstavlja i toponim Tršci pl. tantum od trg. To je vicus, villa pomenuta od 1070.–78. u varijantama[101] Trizici, Treiçici, 1289. terre de Triçiçe, 1336. 1343. Treçci, 1333. Treçeci, jednom 1362. sa -janin villa Treschane (čitaj Tršćane), čime se još jasnije označuje naziv velike porodice (generationis). Taj su toponim čitali naši historici također krivo Trejčići, što je nemoguć hrvatski toponim. U čistom hrvatskom obliku čitamo ga u Glavićevoj kronici: Turci pridoše na Hrvate i ubiše dum Jakova na Tršcah (kod Klimentovića krivo na Krčah). Tršcah je stari lokativ. Tržac u vinodolskom zakonu znači »trgovac«.

Interesantan je još toponim, koji se čita 1324. possessio[102] in Chorvatia Domachofci in Luka, terre Domachofci. Taj toponim tumačim Domagojevci od Domagoj, sa stezanjem oje u o kao u Domagović za Domagojević kod Jaske.

3. *Sufiks -šćina u zadarsko-biogradskom zaleđu*

Dok su brojni toponimi obrazovani pomoću -janin objašnjavali, kako su nastajali vici, villae od naselja velikih porodica. generationes, složeni sufiks -šćina < -ьsk + -ina označuje posjed određene porodice. Pet je takovih toponima u ovom kraju: 1335. pominje se terrae monasterii sancti Demetrii que dicitur Bocanschina (čitaj Bokanšćina), što je očita izvedenica od ličnog imena Bokan, od kojega je i Bokanj studenac, danas Bokanjac.

Isto se tako ima tumačiti i toponim Kotopanšćina[103] kod Brda, koji se piše 1285. terra Cotopansina, 1301. (via que vadit inter terram olim Cosse Saladini (danas Kožino) et terram vocatam Cotopanschina. Tako se zove i villa, koja je nastala na toj zemlji, a pominje se 1304.: villa tua (Andreae de Cotopagna) vocata Cotopanschina ad Berdam, 1364. Miltinus abitator in Cotopanscina. Jasno je, da taj toponim označuje selo kmetova zadarske porodice Kotopanja od bizantinskog naziva κατεπάνω.[104]

1278. prodaje Dobroje sin Vukoja Čudomirića terre in Çudomyrrschina (contrata Jadre). 1362. piše se to isto mjesto latinski pasculum ville Çudomerich, 1372. terre posite in Zudomirich districtus Jadre.[105] Međe su posjeda Suhovare.

Kod Murvice u donjoj Grobnici Bokanjcu na istok nalazi se 1335. terra supra Muruiçam ad Lemesesschina.[106] Ranije 1248. piše se terra nostra posita ad Lemes que Draga Sancti Grisogoni appellatur, 1259. terra a Lemesce. Kao međa posjeda Tršci pominje se 1343. terre de Lemesuo Chraschie, 1336. Lemeseuo chreschie, sa e mjesto -a- kao u resti (rasti) = Lemeševo hrašće, kolektiv od hrast. Lemesešćina označuje posjed zadarske porodice de Lemessi.[107]

Zadarskoj porodici Virević[108] pripadala je zacijelo 1333. possessio ad Virefschina.[109] Gdje je bila ta Virevšćina, ne znamo. Upor. naziv šume kod Nina 1072. Virovikka pri moru.[110]

Još čitamo toponim 1083. u Zvonimirovoj povelji territorium in loco qui Smina nuncupatur illud quidem quod Conustina nominatur.[111] To bi možda mogla biti izvedenica od konjuh (upor. Konjuh za Elbasan); ali to isključuje oblik sufiksa -stina, koji ne može stajati u ovim čakavskim krajevima kao današnji štokavski za čakavsko -šćina.

Ovamo idu jošte dva toponima, za koja ne postoje današnji oblici i kojih se značenje može samo naslućivati iz upoređenja sa drugim sličnim toponimima. To je terra Chotuschina,[112] međa Tržaca. Izgleda, da se ima čitati Hotušćina, od nekoga imena kao *Hotuh, upor. ime muško

Hotko, selo Hotkovica, Hotovlje (Hercegovina), Hotuća (16. v., Hrvatska), Hotinac (Bosna), Hotina gora, Hotinovci, Hotaš, Hotilo (14. v., Dečanski hrisovulj).[113]

Drugo mjesto sa istim sufiksom pominje se 1334. terrae Maslofschina[114] districtus Jadra in Luka; upor. Masloševo (selo okrug Kragujevac).[115]

Postoji još sufiksalna varijanta –šćica < ьsk- + -ica u toponimu villa Yesirschiça, 1323. terra ad Jesergiçam, 1330. villa de Geserschiça.[116] To je očito Jezeršćica, poimeničan pridjev jezerski. Pominje se još pasculum Geseschina,[117] koji se pominje uz Bocanschina. Ima se zacijelo čitati Jezeršćina.

HRVATSKI TOPONOMASTIČKI SISTEM U NEPOSREDNOJ BLIZINI ZADRA

Koliko je Zadar i njegova okolica bila već u ranom Srednjem vijeku protkana hrvatskim elementom, to će se vidjeti najbolje ako ispitamo najstarije hrvatske toponime iz njegove neposredne okolice. Počnimo sa confinium sancti Silvestri de Babis. 1285. piše se taj isti toponim (quinque partes unius loci assidibus coperti ...) positum incontrata sancti Silvestri ad Baibas.[118] Taj isti toponim piše se krivo 1248. vinea in pertinentiis Babici. Ljubić je po svoj prilici krivo čitao 1286. terra ad Baylas mjesto Baybas. Ay mjesto -a- u pluralu baybas označuje zacijelo pluralni prijevoj u starodalmatinskom govoru. Toponim Baba dolazi i u confinium Babin dub 1326., 1327., villa monasterii sancte Marie monialium de Jadra 1368. sa drugim apelativom vinea in Babin dol.[119] Babin dub je zabilježen na specijalki 29/XII.

1335. ultra portum Jadre nalazi se Barchaneum,[120] za koji postoji i hrvatski naziv Brodarica, kasnije talijanski Barcagno, koje nije izvedenica od barca, nego od varicum sa sufiksom -aneus.[121]

1275. pominje se vinea Bitke kao međa Cerodolu kod Zadra.[122] Što se značenja tiče, upor. istoznačni toponim 1186. Bojisce[123] hospitale sancti Petri Cruciferorum (Sveti Petar zabilježen na specijalnoj karti 29/XIII, danas njive Bojište i bunar Opatija kod kule Atlagića).

Bokanjačko blato je recentan naziv, koji je, kako smo vidjeli, nastao prema Bokanj studenac. Od 1205. piše se Ognacovo blato (palus), ovako više puta: in confinio Onacoue blatte.[124] Kakvo je lično ime Onjak (zacijelo tal. izgovor o za u) = Unjak ili Hunjak, jer se piše i Cugnacovo blato, ne zna se.

U istom konfinu nalazi se 1260. locus qui vocatur Ceperlani, u konfinu Bokonjačkog blata, ranije 1195. terra Ceperlani,[125] posjed sv. Krševana, 1242. Cepersani (*s* za *l* je griješka). To je očito toponim na

-janin, koji znači naselje velike porodice (generatio) naseljene oko crkve sv. Ciprijana kod Gruha. Danas glasi to ime Čubrijan; upor. na Ugljanu 1370. Cepriglani, danas Čeprljanda.[126]

Do kuda je išla međa župe ninske, kaže 1243. possessio Bresciane u blizini Bokanjačkog blata[127] pisano 1205. terra vocata Bresghan, 1449. Brischiane (čitaj Brišćane). I opet je to naselje velike porodice zvane Brišćane 1518.–1520. prema lokalitetu Brišće, kolektiv od brĕst + je u Grobnici. Takav lokalitet potvrđen je u župi Sidragi 1070.–1078. Brijschiae, vinea, terra in (zajedno sa hrvatskim prijedlogom) na Brischiae.[128]

Današnje zemlje Ćelòpić kod Zadra pišu se 1293., 1310. vinea ad Celopecum, 1340. derrus ad Celopech.[129] To je očito naša složenica čelòpek,[130] koja označuje mjesto izloženo suncu. Raširena je kao toponim. Netko je krivo čitao mletačku grafiju *-ech* kao *-ć* i izmijenio pravo naše ime u Čelopić. Naš je narod mislio, da je to ispravnije, jer je bilo tako napisano u tavularu, pa je iskrivio čelopek u nemogući oblik Čelopić.

Između Dikla i Bokanjca na specijalnoj karti 29/XII uz Dražnicu i Žmirića kuće zabilježen je lokalitet Zerodo, čitaj Cerodol, koji se pominje 1303. vinea maceriis circongirata in Cerodollo[131] i tako vrlo često, 1371. possessio in Ceredolum (gdje je pridjev cerji u lokativu) cum suis pascuis terris, aquis, nemoribus. To je složenica od sintagme cerov dol. Upor. za takovu složenicu Petrovaradin.

U neposrednom zaleđu Zadra ima i naših čistih pridjevskih toponima. Vrlo rano se pominje Crno: 1287. vites ad Cerno, 1363. villa ad Cerno sa čakavskim *-ar-* mjesto sonantnog *r* ad Çarno.[132]

Pridjevski toponim Briševo pominje se 1345. Jedan od njegovih stanovnika zove se u Zadru sa čakavskim *-al-* mjesto sonantnoga *-l-* Valchovich »Vuković«; upor. Valcoslav 1372. za Vukoslav.[133] Briševo je nejasan toponim, upor. u Bosni Briševo i u Hrvatskoj Brihovo.[134] To je zacijelo pridjev od nekog hipokoristika.

Toponimâ tipa pridjev + imenica ima više: 1337. terra Cosin laz[135] Kožin Laz, upor. Kòžino od imena Zadranina Cosse Saladini od Cosmas. Terra 1337. pisana Colicamig[136] je kod Crnog zacijelo Goli Kamik. Suchi kam 1059., 1070.–8. nije izvjestan zbog različitih varijanata.[137]

Tip deminutivnih toponima zastupljen je imenom sela Murvica od murva, lat. morum, pisana Muruiça.[138]

Čisto latinski toponim Comaretum nismo mogli ubicirati ni identificirati sa današnjim imenom. To bi moglo biti i Comorane[139] pomenuti 1334. (villanus de Comorane). Bilo bi to naselje velike porodice na -janin na terenu, koji se prije zvao latinski Comaretum.

Nepoznat je današnji položaj od Firini lassi[140] (lazi »krčevine«) 1315. 1329. apud Raccham. Villa Rache, Racha[141] od latinski arca nepoznate je ubikacije. Deminutiv odatle na -ica Račice pominje se 1512. u Kli-

mentovićevoj kronici: (Turci provališe) v Hrvate i ubiše dom Luku na Račicah. Raçica pominie se 1275. i 1336. uz Jošane Gelsano i Lemessevo chreschie > hrešće = hrašće, kolektiv od hrast.[142]

Kod Zadra je Gaženica poimeničen particip perfekta pasiva od gaziti 1330. derrus positus ad Gaseniçam.[143]

Kod Zadra je terra Gerba 1308., 1450. jed'no trs'è v' Grbah' na zemli svetoga Mikule, danas Grba.[144]

Krševanje selo kod Kopranja piše se 1296. latinski villa sancti Grisogoni deJadra[145] sadrži stari pridjev Krševanji za današnje Krševanov.

U zaleđu Zadra je Gornja i Donja Grobnica, naziv kraja. Tako se zove i brdo sjeveroistočno od Poljica. Naziv je potvrđen od 1183., kada se piše Grobonizza[146] sa umetnutim -o-, da se Latinu olakša izgovor suglasničke grupe -bn-, ali se piše i Grobounizza 1188., iz čega se može zaključiti, da je postojala i varijanta Grobovnica. To je bio teritorij za ovčarstvo, koji se još spominje 1472. i 1473. Danas se izgovara i Grõmnica, tako već 1472.; upor polje Grobnik kod Rijeke.

Ne zna se, gdje je bila villa Luborche,[147] odakle je 1343. Gardo Gogislaui (Grdo hipokoristik od Grdoslav sin Gojslavov).

Ne zna se također, gdje je bilo naselje ad Miglaççicham[148] 1343., koje čitam Miljašćica i uspoređujem sa Miljašić-jaruga kod Nina.

U zadarskom zaleđu postoji toponim Plasa karakterističan za kvarnersku zonu; upor. Plase dio grada Rijeke i pridjevski toponim Plaški u Lici. 1450. pominje se trs'e v' Plasi z'moračnej kod Zadra.[149] Kao apelativ živi ta riječ još i danas u Istri i u Vrbniku.[150]

Od interesa je složen toponim u pluralu 1332., 1371. villa Suchovare monasterii sancti Grisogoni, Zochovare, Zochovarie,[151] danas Suovare između Polešnika i gornjeg Zemunika.

Kod Kopranja je villa sanctae Mariae = Stomorje selo 1450. crikva svetog Petra v' Stomori seli.[152] Stari sufiks *-j* varira sa sufiksom *-in*, Stomorino selo.

Od većeg je interesa toponim Zemùnīk gen. -íka Gornji i Donji potvrđen od 1285. Semelnik sa sonatnim l za današnje -u-, 1289. Semenicus, 1344. Semelnich, Semelnico.[153] Upor. takav toponim Zemlnik u srednjovjekovnoj Bosni i bez poimeničenja sa sufiksom -ik pridjevski toponim Zemun njem. Semlin, gdje se vidi još zamjena za sonantno *l*. Zadrani imaju ovdje svoj posjed possessio Jadre circa locum Selmenich (metateza sonantnoga l, koja je dakako djelo čovjeka, koji ne zna hrvatski). Oni drže ovdje vojnike. Jedan od njih pominje se 1343. coram Merchocello milite Semelnici, 1340. stipendiarius comunis Jadre in Semelnico. Mjesto je služilo za obranu Zadra još u 14. vijeku. Sudeći prema Zamlьnъ (sc. ǥrad) > Zèmūn, koji je bio slavensko zemljano utvrđenje prema Singidunumu (Beograd), može se zaključiti, da je i Zemunik bio prvobitno slavensko utvrđenje prema bizantinskom Zadru. Međa mu se pominje 1281. meta ex parte occidentis posjed Starosan = Stražane in Croatia (Hrvati).

JOŠ NEKE KARAKTERISTIKE HRVATSKOG TOPONOMASTIČKOG SISTEMA U ZALEĐU NINA I BIOGRADA

Serija toponima, što ćemo ih sada spomenuti, ne donosi doduše nikakvih novih toponomastičkih podataka, ali objašnjava one, što smo ih dosada spomenuli.

Bûčina polje i bunar istočno od Biograda augmentativ je od buk (vode cf. Skradinski buk). Zvao se 1217. campus Bucin.[154]

U lučkoj je župi villa Çapelsanne,[155] očita izvedenica na -janin kao naselje velike porodice. Nažalost ne možemo ga identificirati sa modernim imenom. Možda sadržava sonantno *l* za današnje *u*, ali toponima Zapužani, koji bi odgovarao, ne nalazim u ovome kraju. Interesantne su naznake međa ove ville. Među njima villa Verpoliane in comitatu Lucke. I opet jedan toponim na -janin. Druga je međa villa Nogorova dobrava. Dubrava je veoma čest toponim na mnogim tačkama ovoga kraja. *O* mjesto *u* pokazuje talijanski izgovor naše riječi; upor. Dobassinizza za naše Dubašnica na Krku i Zemonico za Zemunik. Lično ime Nogor možda je varijanta starohrvatskog imena Mogor od imena oglajskoga sveca Hermagoras. Treća je meta ville Bicina i zatim meta ville Hraschevich danas Raštević. I tu je mletačka grafija *-ich*, koja stoji mjesto našega sufiksa *-ik*, čitana kao naš sufiks *-ić*. Hrašćevik je hrvatska izvedenica od kolektiva hrašće, koji smo našli kao toponim u ovom kraju. Značenje je hrastik, čest toponim u drugim našim krajevima. Raštević je zabilježen na specijalki 29/XIII, istočno od Nadinskog blata.

Od interesa su i dosta brojni pridjevski toponimi u ovome kraju: Rogovo i Sikovo kod Biograda. Prvi je potvrđen 1059. i 1076. curtis de Rogova.[156] Dočetno *-a* može se interpretirati na dva načina, ili kao naš femininum ili kao starodalmatinski romanski izgovor našega vokala *-o-*. Upor. za taj slučaj starodalmatinske grafije naših ličnih imena Juranna, Petrana za Juronja i Petronja iz godine 1050. Zabilježiti treba uz imena međa Rogovske curtis: ab australi latere loco arboris que pagana dicitur. Pridjev pagana protumačili smo kao starodalmatinsku romansku izvedenicu na -anus of fagus mjesto kl.-lat. fageus, fagĭnus. Druga je međa Blatta, danas Nadinsko blato. Slijedi međa puteus in Draçani, izvedenica na -janin od drač[157]; upor. Dračevac tal. Malpaga, Strasivica izvedenica od Straža.

Rogovo se piše u lokativu na Rogovi 1512. Izvedenica je od toponomastičkog tipa rog.[158] Odatle je dalja izvedenica na -šćica, koja se piše 1197. Rogouschica.[159] Prema Alačeviću danas se zove Vilišnica uz put zvan Providurac u dolini obrasloj šumom Grabar.

Sikovo nalazi se istočno od Krmčina i južno od Gorice. Piše se u Krešimirovoj donaciji 1059. terra in Sichova quam Belsçicho ad suum opus coluit. Sikovo je izvedenica od imena biljke sika. 1076. pominje se tu Radanech (zacijelo Radoněg), presbyter de Sicova, 1304. terra ad Sicovam.[160]

Pridjevski je toponim i naziv brda Vrčevo od Sukošana do Turnja, 1371. vinea sub Vercevo versus mare. Tu je mlin samostana sv. Kuzme i Damnjana ad Stinica sub Varceua.[161]

Interesantan pridjevski toponim na -ovo nalazi se kod Suhovara nemus ville de Sdacova, ad Sdachova.[162] Očito je to pridjevska izvedenica od hipokoristika Sdech pisano Cedeh[163] od Zdeslav (Sedeslav). Lingvistički je interesantno pisanje -*a*- za jat (ѣ).

U Krešimirovoj donaciji 1059. pominju se još terre regales in Dollani a Chrupina loco incipientes usque ad Blattam.[164] Doljani predstavljaju izvedenicu na -janin, koja se vrlo često opetuje u svim našim krajevima.

Zabilježiti treba jošte i toponime od priloških sintagmi. 1059. pominje se u istoj darovnici toponim Nabrese,[165] koji odgovara našim današnjim Zabok, Začretje, Zaglav. Nabrese stoji mjesto današnjeg lokativa na brezi. Među stare potvrde takvih toponomastičkih tipova ide i 1284. ad Sablatam blizu Dikla, 930.–936. praedium de Zablata.[166] Tu je terra Poscaligna, zacijelo kolektiv pod skalinje od skala »hrid«. Zatim deminutiv apud Zablacam 1295. (apud Jadaram et-).[167] Zatim portus de Sablata in metis de Rogova. Sa prijedlogom pod imamo Podversya 1290. 1341. Poduersia.[168] To je danas Podvršje zabilježeno na specijalnoj karti 29/XIII.

Sličan toponomastički tip vidjeli smo i u nazivu župe Sidraga.

U pomenutoj Krešimirovoj donaciji pominje se i regalis terra in Serviça[169] ovako više puta 1082., 1070.–78., 1081.–85. Jelić drži zacijelo ispravno, da se radi o griješci mjesto Verbiça, Virbiça, gdje je bio mlin samostana sv. Kuzme i Damnjana. To je deminutiv od vrba.

Stari deminutiv Gorica i ovdje je potvrđen kod Biograda vrlo rano 1070., 1071.–8., 1079.–80.[170]

Pomenimo još koji toponomastički tip pridjev + apelativ. 1289. čita se possessio Calcina gorica blizu Nina, 1248. Cazina gorica, 1365. Grubannus condam Scenichi habitator ad Caçinam goricam de genere Budimerig, 1362. villa Gerca Chacina. Upor. kod Biljana 1518.–20. u ninskoj župi Kalčino selo.[171]

Stari pridjev na -*j* knež »kežev« čita se u possessio Chnes vartal[172] na zadarskom putu u prijedjelu Nina. Međa mu je villa Gladussa 1300. terra Gladussa[173] posita in Polisane (danas Polečnik), 1361. terre in duobus clapis in Magna Gladussa. Gladussa parva međa je ville Suhovare. Gladuša je metaforički naziv za hrđavu zemlju.

Ne smijemo zaboraviti da spomenemo i najstariju potvrdu za brojne naše toponime na -ići u pluralu: Vilchichi 1070.–78. Tako se zove jedan dio Hraštana kod Biograda: in Chrastani in loco qui dicitur Vilchiça, danas Vukšići.[174]

I toponimi, koji potječu od naziva ptica, potvrđeni su u ovom kraju vrlo rano. Ovamo ide 1076. Monasterium cui Vrana est vocabulum; tako sve do četrnaestog vijeka i danas. Kako je početna suglasnička grupa *vr*- nepoznata Romanima, piše se taj toponim od 1308. dalje sa

prijedlogom *a* < lat. *ad* i vokalizacijom *v* > *u*: Aurana pored Averana (sa umetnutim e u vr). Zatim sa članom kod Mlečana (16. v.): Laurana, Laorana, Laverani castrum.[175]

Dubrava sa *-o-* mjesto *-a-* kao u poljskom i u poznatom našem toponimu Dubrovnik potvrđena je vrlo rano u deminutivu in Dubrovicaij 170.–8. pored terra Dubrovica.[176] Prema Jeliću je to danas Dubrava blizu Galovca, upor. Dubroiza 1189 negdje kod Trogira.

Deminutiv od loza pominje se 1222. Losizza, negdje u blizini Gorice kod Rogova.[177]

Prikazali smo na ovaj način gotovo sve glavnije naše stare tipove toponima iz kraja oko Zadra i Biograda, koliko se mogu lingvistički objasniti. Ima ih jošte, koje ne znamo ni pravo pročitati kao villa Huschipach[178] 1340. = Vstipach 1361., koja se pominje uz Kukljane, Jošane, Goricu i Hraštane. Zatim Uoiskiza,[179] u blizini locus Suisgian, derri vineae in Tilaxate, 1365. (Sm XIII 478) u posjedu Tuclaçane i t. d. Pri proučavanju veća se važnost polagala na toponime, koji se odnose na naselja. Ipak nisu ispušteni iz vida ni toponimi, koji se odnose na obradive čestice. Među tima bili su osobito interesantni oni iz 1372. (Sm XIV 431): vinea ad Çarno, alter clapus eius est in loco vocato Cosin las (= »Kožina krčevina«) et alter in loco vocato Sinocossa (= sinȍkosa [Žumberak, katolici, sjenòkos]).

Zaključci iz toponomastičkog ispitivanja

Mogu se sakupiti u deset točaka:

1. Izvan zidina srednjovjekovnog Zadra historijska toponomastika pozna samo tri romanska toponima, od kojih su se dva očuvala u hrvatskom izgovoru. To su Kopranj, udaljen nekoliko kilometara od Zadra, Kolovare kod Arbanasa i talijanski naziv Punta Amica neposredno kod Zadra.

2. Romanski toponimi iz prvoga doba kod Biograda nisu se očuvali do danas. U zaleđu Biograda očuvao se samo toponim Kakma iz rimskog ili romanskog doba, ako je njegova stara potvrda Cauca dobro interpretirana pomoću latinskog caucus.

3. Zadarski Romani adaptiraju svome izgovoru hrvatske toponime već u najranijem Srednjem vijeku. Znači, da su ti toponimi prodrli još ranije u njihov jezik. Lingvistička je značajka toga adaptiranja hrvatski *o* > romansko *a* (tip Araviçio kod Nina < hrv. Obrovac). Talijansko adaptiranje Zemonico za hrv. Zemunik potječe iz recentnog doba, jer tal. *o* zamjenjuje hrv. *u* iz sonantnoga *l*, kako je bilo u Srednjem vijeku u nazivu toga toponima.

4. Hrvatski toponimi pojavljuju se u historijskim dokumentima već početkom 10. vijeka, dakle u isto doba, kada se pojavljuju stari pisani srednjovjekovni zadarski dokumenti. Znači, da hrvatski toponimi moraju biti stariji od najstarijih pisanih dokumenata u Zadru.

5. Iz rimskoga doba na obalskom sektoru potječe samo toponim na -anum srednjovjekovno Bibanum < *Vibianum praedium > hrv. Bibinje. Iz ranog je kršćanskog doba obalski toponim Sukošan < Sanctus Cassianus.

6. Iz predrimskog su doba u latinskom izgovoru Ainona > Nin, Jader > lat. Jadera > starodalm.-rom. Jadra > hrv. Zadar, mlet. Zara, Nedinum > hrv. Nadin, Cabrona > Škabrnja (?). Čitav kraj je prema tome bio naseljivan već u mediteranskom periodu, t. j. u predindoevropsko doba.

7. Oko Zadra i Biograda obrazovale su se još prije Porfirogenetova djela pisanog oko polovine 10. vijeka, izvjesno poznate starohrvatske župe: ninska, sidraška, lučka, zatinska, dijelom na rimskim naseljima u Ninu, Biogradu i Nadinu.

8. Prema položaju gore pomenutih romanskih toponima (točka 1) može se kazati, da izvan zidina srednjovjekovnog Zadra romanska toponomastika postoji samo kao leksički relikt, kao rijetka uspomena iz starine. Posvuda vlada hrvatski toponomastički sistem, koliko na obalskom potezu od Nina do Biograda, toliko i u zaleđu ova tri grada. Sa gledišta historijske toponomastike mora se kazati, da je Zadar i njegova okolica od najstarijih vremena najčišća hrvatska zemlja, upravo kao Rijeka i njezina okolica.

9. Srednjovjekovni Zadar unutar svojih zidina bio je samo dijelom romanski u lingvističkom pogledu, koliko nije bio dvojezičan (bilinguis). Da se ovo posljednje naučno utvrdi, potrebna je analiza antroponimičkog materijala iz srednjovjekovnog Zadra. Starodalmatinski romanski govor ostavio je u toponomastici vanredno malo tragova, samo Jadra < Jadera, Caualaita, Bonvidir, Cavalara, Capruli, posljednja dva u hrvatskom izgovoru Kolovare i Kopranj. Čak i čisto romanski toponim kao Muchla Bona »dobra gomila = mocira« danas tal. Punta amica, hrv. Oštri rat, prešao je kroz medium hrvatskog izgovora i u današnji talijanski. Iz rezultata ispitivanja historijske toponomastike izlazi, da su potrebne posebne studije za izučavanje problema, kako i zašto se moglo održati talijanstvo u tom gradu sve do početka prvoga svjetskoga rata, premda se ne osniva na starodalmatinskom jeziku, koga je nestalo možda već u 12. vijeku. Činioci, koji su to omogućili, nisu etnografske prirode, jer po toponomastici Zadra i njegove okolice može se kazati, da je romanstvo, koliko se još moglo održati u ranom Srednjem vijeku, bilo bez svojega zaleđa. Činioci, koji su bili na djelu pri održanju talijanstva, mogu biti samo sociologijske prirode: administracija, ekonomska nadmoć, intelektualne i druge veze s Italijom i t. d., što sve treba zasebno izučavati, a to leži izvan zadataka toponomastike.

10. I ovdje se verificira isti toponomastički zakon kao i na jadranskim otocima. Glavni činilac pri davanju nomenklature za razne terenske pojave i radove na njima nije gradsko pučanstvo, nego ono, koje teren naseljuje i obrađuje. U ovom slučaju bili su to Hrvati.

BILJEŠKE

Kratice Akademijinih publikacija: ARj = Akademski *Rječnik*. MHJ = *Monumenta historico-iuridica*, MHS = *Monumenta historica Slavorum meridionalium* Sm = Smičiklasov *Codex diplomaticus*.

[1] Upor. njegov rad iz naše historijske toponomastike u *Ujestniku hrvatskog arheološkog družtva*, III (1899). Citirano *Ujestnik*, III.

[2] *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku*, I (1952), 19–62.

[3] *Slavia*, 10 (1931), 449–500.

[4] Potvrde vidi u Krahe, *Die alten balkanillyrischen geographischen Namen*, 1925, 12 i dalje prema indeksu.

[5] Krahe, o. c., 25 i dalje prema indeksu i moju studiju u *Glasniku zemaljskog Muzeja*, Sarajevo 29, 1917, 124, 137 i sl., 32 (1920), 30.

[6] Renesansni pjesnik, kakav je Baraković, pretvorio je hrvatski oblik Zadar u igru riječi *dar za dar* »donum pro dono«, *Stari Pisci*, XVII 95, 97. Tu igru riječi upotrebljava najprije Neptun u stihovima 261–264: Kad vidi (sc. Neptun) čestito njih čedo i satvar, obeća dat mito Plankiti Dar za dar (= Zadar). U stihovima 341–344 Jupiter govori Plankiti:

»Gdi prvi na svitu vidih porod mlad,
Onde sad obitu (= obećavam) sagraditi tebi grad,
pokle si on dar (= dijete) donila do mene,
da primiš Dar za dar rad vične spomene.

Sa strane stoji glosa: »Po ovom se Zadar zove«.

[7] Rački, *Documenta* etc., cit. dalje samo Rački, 18, 20, 26, 62, 69. Sm II, 274, III, 38, 52.

[8] Rački 17.

[9] Sm VIII 29 X 341 XI 405 422 428 XII 349.

[10] *Storia di Zara*, I, 407.

[11] Sm III 50 VII 31 VIII 138 361 IX 362.

[12] Upor. *Supetarski kartular*, 285, *Anali* I, 34. Toponim Muchla bona ima svoju potpunu hrvatsku paralelu u toponimu Gomile lipe, što ga čitamo kod Sm II 86 god: 1158. ad magnas macerias (danas apelativ mocira u zadarskom kraju) que dicuntur sclavice Gomile lipe (blizu Stinice kod Srinjina u Poljicima). Gomila i gomilica je čest toponim na otocima i kod Splita.

[13] Jireček, *Romanen*, II, 30.

[14] Sm VIII 25 267 X 246 XI 405.

[15] Sm VI 48 VIII 406 XI 103 X 359 542.

[16] Sm IV 90 417 398 VI 216 VII 33 116 138 254 258 VIII 253 356 IX 511 X 14. Latinski lokativ na *-i* vidi se još i iz ovih naših starih toponima: Delmini > Duvno, Risini > Risan, Corini > Karin. Bibinje se deklinuje i kao pl. t.

[17] Šišić, *Enchiridion*, 230. Sm IV 523 VII 27 IX 541.

[18] Sm III 144 XIII 214. *Bullettino dalmato* XIV, 57. Skok, *Nastavni vjesnik* 24, 258.

[19] Rački 97 168, Jelić *Ujestnik* III, 99.

[20] REW[3] (Kratica za Meyer-Lübke, *Romanisches etym. Wörterbuch*, 3. izd.) 6148.

[21] Rački 54 168.

[22] Rački 169. Slog *ro-* nastao je iz *rou-* < *robu-*; upor. prov., katal. *roure* REW[3] 7354.

[22a] Rački 18 91 92 94.

[23] Jireček, *Romanen*, III, 50.

[24] Rački, 96, Sm II 137 III 236 238 441 IV 84 100 142 V 130 134 VI 170 335 548 VIII 295 378 X 5, 391 XIV 426.

[25] Sm IV 401 415 VIII 254 269 444 X 141 200 XII 2 XIII 225 441, Jelić, *Ujestnik* III 116. Thalloczy, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*, 43.

[26] Rački 20 67 68 118. Jelić, *Ujestnik*, III, 111, 113.

[27] *Zbornik za nar. život i običaje*, IV, 249.

[28] V. neprihvatljivu etimologiju kod Gustava Meyera, *Alban. etym. Wörterbuch*, 432.

[29] Sm VIII 244.

[30] MHJ VI 361. ARj X, 381 s. v. polača.

[31] V. moju studiju u *Zborniku filozofskog fakulteta* Zagreb I 453, 477, bilješka 41.
[32] Rački 64 166.
[33] Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar*, II, 530.
[34] Upor. moju studiju, *Nastavni Ujesnik*, 21, 242 i sl.
[35] Sm XIV 447 524.
[36] Sm XI 298.
[37] Sm VII 151.
[38] Sm XI 597.
[39] Sm XI 597.
[40] Sm XIV 230.
[41] Rački 44.
[42] Sm XI 57.
[43] Sm XIV 277.
[44] Sm X 472.
[45] Sm X 277.
[46] Sm VI 571 VIII 349.
[47] Sm X 445.
[48] Sm X 93.
[49] Sm VII 259.
[50] Sm X 467.
[51] REW[3] 5305.
[52] Sm X 370 XIV 245, REW[3] 7426, Gustav Meyer, *o. c.*, 376.
[53] Sm XII 119.
[54] Sm X 154 XI 49.
[55] Rački 18.
[56] Bartoli, *Dalmatisch*, II, 278.
[57] Jireček, *Romanen*, I, 63.
[58] Krahe, o. c., 29.
[59] Rački 53 143. Sm III 202. Može biti i Vransko Jezero.
[60] Rački 75. Sm II 100 III 100 202 XIV 191.
[61] Krahe o. c., 39 62, Rački 18 63. REW[3] 2072.
[62] Sm X 93.
[62a] Rački 18.
[63] REW[3] 2072.
[64] Sm X 152 XIV 101.
[65] Rački 126. Sm II 15 XI 202 XII 493. Jireček, *Romanen*, I, 63. Bartoli, *Dalmatisch*, II, 278.
[66] Rački 145. Sm II 211. Jelić, *Ujestnik* III 37 52 80 81.
[67] Rački 46.
[68] MHS I 348. Sm IV 162.
[69] MHJ VI 362. Sm II 177 XIII 108 185 187. Sufiks -janin znači ovdje isto što u goščan u Žumberku (katolici) ,od gost »jedan od gostiju«.
[70] Rački 164 167 172.
[71] Sm IX 83.
[72] Rački 13 161 164. Sm II 182 219 X 531 XII 523 544. MHS 42,2. Sm IX 52–3. *Arkiv za poviestnicu jugoslavensku* IV 34. Jelić, *Ujestnik* III 81.
[73] Sm II 172 III 63 66 79 82 X 531 XII 101 544 XIV 191. *Bullettino dalmato* XIV 58. Jelić, *Ujestnik* III 89. Skok, *Zbornik Belić* (1921) 123.
[74] Rački 54 162 173. Sm X 265 268 531 XI 106 299.
[75] Rački 163. Sm III 38 IV 164 II 182 219 225 268 X 412 438 XI 106 XII 544. Jelić, *Ujestnik* III 37, bilj. 2.
[76] Sm XI 106 465.
[77] Sm II 99.
[78] Rački 171 172. Sm II 182 219.
[79] Sm X 265 298.
[80] Sm VI 533 X 206 XIII 63.
[81] Rački 75.
[82] Sm VI 695 VII 387 IX 568 X 529 584 XIII 304.
[82a] Rački 109 126 164. Sm II 182 219. MHJ VI 411.

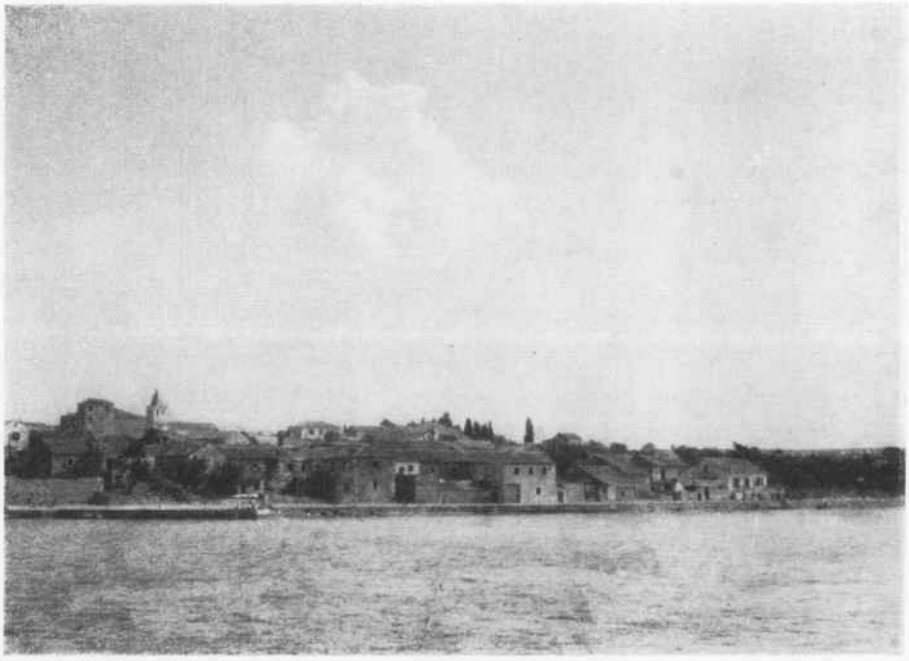

Sl. 1. Diklo

Sl. 2. Kožino

Sl. 3. Kožino

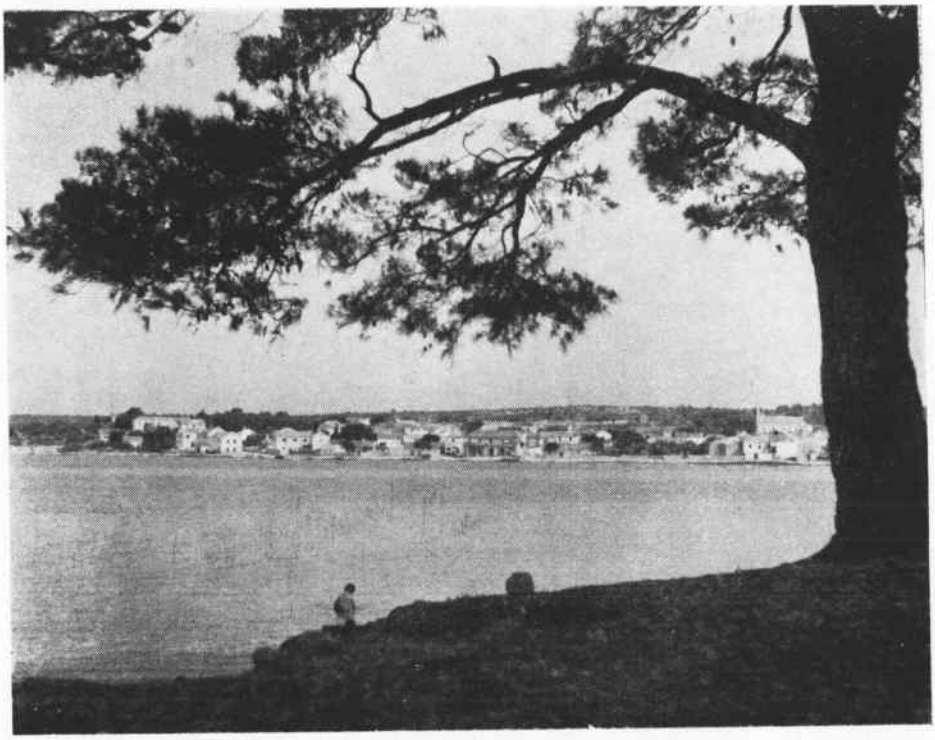

Sl. 4. Petrčani

[83] Sm XIV 152.
[84] *Južnoslovenski filolog* III 72. *Ujesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 50, 49. Rački 173. Sm II 180 III 2 IV 46 56 75 82 106 164 X 534 XII 513 XIII 70 79–83 90 102–9. Kokiana u Popovićskom konfinu (južno od Karina) daleko je od Kukljana kod Jošana. To ne može biti izvedenica od kuk »hrid«, jer ta riječ sadržava *u* od sonantnog *l*, kako se vidi iz potvrde Pod Cilco, danas Kučine kod Splita. Kukljane može biti u vezi sa imenom sela Kukljić u Lici, koje se pominje 1487. u imenu Juraj Malić s' Kukljić, a 1499 iz sela Kukljić. Kukljić se zove i Kùkljic. Modestin ga dovodi u vezu sa κλουκάς v. ARj V 759.
[85] Sm XIII 108 109.
[86] Sm X 486 XIII 108. MHS 42 9 29 48.
[87] Rački 46.
[88] Sm VIII 499 XIV 539.
[89] Sm XI 106.
[90] Sm II 327 IV 116.
[91] Sm IV 14.
[92] Rački 18 85. Sm II 274 IV 164. Praslavensko sěkyra nije potvrđeno kao toponomastički apelativ na našem teritoriju. Toponomastička izvedenica odatle na -janin ipak bi se mogla uporeĎivati s nazivom sěkirnjak. Taj navodi Maružanić *Prinosi*, strana 1313, iz godine 1646. kao naziv kmetova zagrebačkog »kaptoloma«, koji imaju s Mihaljem, meštrom cimermanom, poći u goru da izrade građu. Ako je to uporeĎenje ispravno, onda bi toponim Sěkyrani značilo naselje kmetova, koji sijeku šumu.
[93] MHJ VI 269.
[94] Jireček, *Romanen* III 67.
[95] Sm XIV 555.
[96] Sm VII 311. Skok, *Zbornik Belić* (1921), 121.
[97] Sm X 222 484 XI 111 465 XIII 98 286.
[98] ARj I 520.
[99] Sm VI 342 IX 133. MHS 42, 43–5, 47. *Arkiv za pov. jugosl.* IV 34.
[100] ARj VI 381.
[101] Rački 163 172. Sm VI 664 XI 106 X 92 265 279 298 438 643 XIII 247. Prema Jeliću, *Ujestnik* III 111 113 središte je tukljačke županije.
[102] Sm IX 219. MHS III 432.
[103] Sm VI 526 VIII 2 XIII 413.
[104] Jireček, *Romanen* III 21. Upor. Rohlfs, *Etym. Wörterbuch d. unterital. Grẽzität* 112 br. 948. o tom bizantinskom činovniku.
[105] Sm VI 233 XIV 402. Skok, *Zbornik Belić* (1921) 127.
[106] Sm IV 363 V 136 X 265 298 XI 106.
[107] Jireček, *Romanen* III 35.
[108] Sm X 412 531. Kod Jirečeka o. c. nije zabilježena.
[109] Sm X 122.
[110] Rački 92.
[111] Rački 139.
[112] Sm X 265 298 XI 106. Upor. Sm VI 254 terra Chotissina, meĎa u Kruševu.
[113] ARj III.
[114] Sm IX 219.
[115] ARj VI 501.
[116] Sm VIII 486 IX 150 497.
[117] Sm X 203.
[118] Sm VI 57 529 VII 317. MHS I 79.
[119] Sm X 31 XIV 118.
[120] Sm X 222.
[121] REW[3] 9152.
[122] Sm VI 103.
[123] Sm II 199 III 163.
[124] Sm III 52 IV 202 V 153 188 189 530.
[125] Rački 84. Sm II 274 III 39 IV 164 V 153. Bulić, *Bullettino dalmato* 9, 88. κλοκάς
[126] Upor. *Slavenstvo i romanstvo* 107 i kod Račkoga 84 in loco qui dicitur Cepriylani na Ugljanu.

[127] Sm III 52 IV 202.
[128] Rački 167 173.
[129] Sm VIII 125 270.
[130] ARj I 929.
[131] Sm VI 103 VIII 44 130 IX 550 574 X 21 262 XII 638 XIII 291 XIV 388.
[132] Sm VI 575 V 158 XII 408 XIII 311 XIV 60 155 156 386 431. Ovamo ide zacijelo i: trs'e ko e v Čarnah (pisano bez *r*) kod Grobnice. MHJ VI 272, godina 1473. (va Zadri).
[133] Sm XI 200.
[134] ARj I 64.
[135] Sm XIV 431.
[136] Sm X 301.
[137] Rački 53 156. Nalazi se u Raštanima kod Rogova. Druga su čitanja Suuiskhani, Suuichan, Seuischane, koja nikako ne sadržavaju pridjev suhi, jer u to doba još nema *v* za *h* poslije *u*.
[138] Sm XI 177.
[139] Sm X 152.
[140] Sm VIII 386 IX 455.
[141] Sm V 165 VI 591 670 VIII 332 386 X 159 272 XI 52 68 455 XIV 95 251.
[142] Sm VI 126 X 265. *Arkiv za pov. jugosl.* IV 34.
[143] Sm IX 496.
[144] MHJ VI 185. Sm VIII 244.
[145] Sm VII 254.
[146] MHJ VI 269 272. ARj III 460. Sm II 182 219.
[147] Sm XI 107.
[148] XI Sm 102.
[149] MHJ VI 185. Pridjev zmorašnji znači »zapadni, ponental«.
[150] *ZB za nar. život i običaje*, IV, 230. ARj X 8. Značenje je »iskrčena zemlja«.
[151] MHS I 293 392. Sm XIII 247 XIV 323.
[152] MHJ VI 184.
[153] MHS II 453 455 III 71. Sm VI 533 665 X 580 XI 19 33 120.
[154] Sm III 144. *Bullettino dalmato* XIV 57.
[155] Sm XIV 152.
[156] Rački 52 53 111. Sm II 106 III 100 144 311 VI 347 662 X 160 XII 101 346 544 584. *Arkiv za pov. jugosl.* IV 35.
[157] Upor. Sm XIV 101, godine 1367 terrae in Dračina districtus Jadrae.
[158] Poviše Rogova su grĉde »hridi«. Rogovo se zove i planinska kosa između Visovca i Roškog (pridjev od Rog za Rogovo) Slapa, koga narod zove Rončislap, jer je zaboravio pridjev roški od Rogovo, pa ga je onda izopačio. Rogovo je metaforički toponim.
[159] Sm II 286. Alačević. *Bullettino dalmato* XIII. Prema Jeliću, *Ujestnik* III 90 92 96 ovako se zovu Rogovski dvori pored Rogovica. Narod kaže samo »Dvorina«. Molini Rogovae »Rogovski mlinovi« je današnji Filip-Jakov.
[160] Rački 54 110. Sm VIII 79.
[161] Sm IX 13 XIV 400. Jelić, *Ujestnik*, III 76.
[162] Sm XIII 136.
[163] *Ujesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 50, 146–149.
[164] Rački 53.
[165] Rački 54, 172.
[166] Rački 20, 62, 69. Sm VI 509. Prema Jeliću, *Ujestnik* III 84 117 122 danas Zablaće, 1664 Santa Maria de Zablatie, Poskaljina je Pručanik.
[167] Sm VII 208 VI 359.
[168] Jelić, *Ujestnik* III 73.
[169] Rački 53 97 138 163 171. Sm II 106 225 269 290 358 III 100 IX 232 XII 101 544 XIII 247. Jelić, *Ujestnik* III 96–8.
[170] Rački 162 165. Sm III 100 VII 5 X 113 531 598 XI 101 126. Jelić, *Ujestnik*, III, 73.
[171] Sm III 52 IV 203 VI 663 XII 30 XIII 247 433 663. Calcina je zadarska plemićka porodica, Jireček, *Romanen* III 12. Prema tome je pridjev u Kalčina gorica nastao haplologijom iz Kalčinina gorica.

[172] Sm XIII 574.
[173] Sm VII 387 XIII 103 247 574.
[174] Rački 163 165.
[175] Rački 104. Sm II 125 III 235 267 311 316 VIII 180 XII 101 347 XIII 186 XIV 261 269. MHS I 169 V 164 177 180 205.
[176] Rački 166. Sm II 240. Jelić, *Ujestnik* III 116. Skok, *Zbornik Belić* (1921) 127.
[177] Sm III 222.
[178] Sm X 531 XIII 107 108.
[179] Sm IV 116.

Résumé

ORIGINE DE ZADAR VILLE CROATE

L'étude comporte 15 chapitres sur différents problèmes de toponymie historique de Zadar et de Biograd, y compris leurs alentours de la côte et de la terre. Le problème fondamental de l'étude est traité au second chapitre. C'est là la question de savoir comment expliquer la génèse des župas croates autour de Zadar et de Biograd, tandis que, au chapitre premier, l'auteur expose la méthode à suivre dans cette question. Son étude remonte à 1913, date de son voyage dans cette région. Au 3e chapitre sont expliqués les toponymes d'origine préromaine (méditerranéenne) du secteur côtier conservés jusqu'à nos jours en partie dans les deux prononciations, croate et romane: Ainona > Nin, Nona, Jader (forme préromaine) Jadera (forme romaine) > Jadra (forme ancienne dalmate) > Zadar gén. Zadra croate, Zara (vénitienne), Dūculum > Diklo, Tochinia > Tukljača, Pultago et Melta sans équivalents modernes. Le 4e chapitre apporte l'explication des toponimes romains et de ceux de la 1e époque chretienne du même secteur, à savoir: Muchla Bona > ital. Punta Amica, en croate Oštri rat (proprement »pointe aigue«), Alta ripa sans correspondant moderne, *Vibianum praedium > Bibano au moyen âge > Bibinje en croate moderne, Sanctus Cassianus > Sukošan, Bassiana > Bošana, Vallis Pagnana < *paginana de *paginus, »villageois« ou bien de p(h)agĭnus fagĭnus »de hêtre«. Au 5e chapitre sont étudiés tour à tour les toponymes d'origine croate du secteur côtier dont voici la liste: Obrovac, Zaton, Šepurina, Dražnica, Viševica, etc. L'auteur insiste sur le type Petrčane et Tukljačane contenant le suffixe -janin, type ancien et particulièrement caractéristique de ces contrées. Le 6e chapitre contient l'explication des župas anciennes croates, à savoir: Nin, Luka, Sidraga, Zatinjsko qui se sont constituées en partie sur des agglomérations préslaves. L'auteur s'arrête surtout sur l'importance de leurs adjectifs formés au moyen du suffixe slave -ьsk affublés du suffixe latin -ĭcus, adjectifs que les documents emploient avec les noms de personnes slaves pour indiquer les župans respectifs (type cerminico breberiscico). Au 7e chapitre sont donnés quelques précisions sur les noms des quartiers et des rues de la Zadar médiévale. Au 8e chapitre

sont passés en revue les toponymes préromains des environs de Zadar en dehors de la côte, à savoir: Cabrona (sans équivalent moderne), Naedinum > Nadin, Ten(um) > Tinj. Le 9e chapitre contient la liste des toponymes d'origine romaine et romane du même pays, à savoir: Comaretum sans correspondant moderne, Capruli > aujourd'hui Kopranj, Cauca > aujourd'hui Kakma, Vitula sans équivalent moderne et Sutmartindol »vallée de Saint Martin«. Les chapitres 10e, 11e et 12e sont consacrés à l'étude des trois suffixes particulièrement caractéristiques pour la toponymie de cette région: -janin (type Hrašćani) extraordinairement répandu, -šćina (type Bokanšćina) et -ьc > -ac (type Bokanjac), le premier qui représente le remplacement du topoyme proprement dit par l'éthnique. Ce type donne en même temps la possibilité d'étudier l'origine de la villa ancienne croate. Aux 13e et 14e chapitre est caractérisé le système toponomastique ancien croate des environs de Zadar et de Biograd par l'étude d'une série abondamment nourrie des toponymes anciennement attestés. Le 15e chapitre apporte les conclusions résultant de l'étude aux points de vue étnographique et linguistique concernant l'ancienne Zadar et l'ancienne capitale croate Biograd sur mer.